

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної
безпеки
Кафедра регіональних студій

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра
на тему
«Завершальна фаза виходу Великої Британії з ЄС (січень 2018 р. — 31 січня
2020 р.)»

Виконав студент 6 курсу
Групи Мкр-61
спеціальності 291 Міжнародні відносини,
суспільні комунікації і регіональні студії
ОПП: Країнознавство
Лазарчук Віктор Сергійович
Науковий керівник – доцент,
кандидат історичних наук Рудько С. О

Рецензент - доцент кафедри міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету
ім. Василя Стефаника
кандидат історичних наук Гурак І. Ф.

м. Острог - 2021

ЗМІСТ

ВСТУП₃

РОЗДІЛ І. ПОЧАТОК ДРУГОГО ЕТАПУ ПЕРЕГОВОРІВ ЩОДО BREXIT₇

1.1 Завершення першого етапу Brexit та підготовка сторін до другого етапу переговорів₇

1.2 Урядова криза у Великій Британії та відставка Терези Мей₁₃

Висновок до розділу І₂₂

РОЗДІЛ ІІ. КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕСУ НА ДРУГОМУ ЕТАПІ BREXIT₂₃

2.1 Переговори щодо фінансів та подальшої торгівлі₂₃

2.2 Обговорення питань щодо свободи переміщення громадян₃₂

2.3 Переговори щодо іспанського та ірландського кордону₃₅

2.4 Обговорення юрисдикції Європейського Суду₄₅

РОЗДІЛ ІІІ. ЗАКЛЮЧНИЙ ЕТАП ПЕРЕГОВОРІВ ТА ВИХІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ З ЄС.₅₂

3.1 «Нова угода» Бориса Джонсона та завершальний етап переговорів щодо Brexit₅₂

3. 2 Торгова угода від 31 грудня 2020 року як важливий елемент нових відносин Великобританії та ЄС після Brexit₅₈

Висновок до розділу ІІІ₆₆

ВИСНОВКИ₆₇

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ₇₂

ДОДАТКИ₈₃

ВСТУП

Актуальність теми. Референдум щодо виходу Великобританії з Європейського Союзу від 2016 року розділив стосунки між двома сторонами на «до» і «після». Зважаючи на сукупність усіх факторів, це було досить закономірною подією, адже ще з моменту вступу до структури Сполучене Королівство часто демонструвало свій євроскептицизм через те, що з етапами розвитку Європейського Союзу організація все більше набула рис федеративного союзу, аніж економічного інтеграційного об'єднання.

У березні 2017 року Велика Британія, керуючись статтею 50 Маастрихтського договору, подала заявку на вихід з Європейського Союзу. Для ефективного та успішного виходу Британії із Союзу було прийнято поділити процес переговорів на декілька етапів.

Перший етап переговорів щодо Brexit почався 19 червня та завершився 8 грудня 2017 року. Та незважаючи на певні успіхи, початкова фаза переговорів залишила після себе низку невирішених питань. Істотні розбіжності визнавалися обома сторонами.

За словами офіційного представника ЄС на переговорах з Британією, сторони не дійшли спільної думки стосовно збереження умов вільної та чесної конкуренції, і також дотримання Британією європейських стандартів і норм. Було також відкладене питання стосовно вилову риби, адже Сполучене Королівство відстоювало право на жорсткий контроль діяльності європейських суден у британських водах. Суперечки також виникли стосовно готовності Лондона визнавати юрисдикцію Європейського суду та Європейського суду з захисту прав людини (ЄСПЛ).

Вирішити ці та інші важливі питання, як, наприклад, проблеми кордону з Ірландією (Північна Ірландія) та Іспанією (Гібралтар), потрібно було на другому етапі переговорів щодо Brexit. Його перебіг виявився доволі непростим, адже

супроводжувався урядовою кризою та навіть зміною головної фігури в британській політиці – прем'єр-міністра.

Таким чином, дослідження цього етапу є надзвичайно важливим для українських науковців, адже на перемовинах закладався фундамент нових відносин між Сполученим Королівством та Європейським Союзом, вивчення досвіду яких допоможе формувати позицію України в майбутніх відносинах з ЄС.

Аналіз стану наукової розробки проблеми. Дослідженням явища Brexit займалися як і зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Зарубіжні вчені здебільшого досліджували причини, наслідки та майбутнє відносин між Великобританією та Європейським Союзом. Серед них У. Отт, С. Катвала, та Т. Сампсон, що досліджували і аналізували політичні заяви представників ЄС та Сполученого Королівства та їхній вплив на процес переговорів, досліджували основні документи, що були видані під час переговорного процесу, і також давали власні прогнози щодо відносин всередині Європейського Союзу. Серед українських дослідників можна виділити працю К. Маркевич «Brexit: примха чи необхідність?», яка досліджувала історичні та економічні аспекти цього явища і також спрогнозувала можливі форми економічного співробітництва між Великобританією та ЄС. Також варто виділити праці С. Рудька, який досліджував проблеми відносин Сполученого Королівства та ЄС під час Brexit і також проаналізував вплив «Плану Чекерс» на політичне становище всередині Великобританії. Попри численні дослідження у даному напрямі недослідженим вважається сам переговорний процес конкретно другого етапу Brexit та фактори, що безпосередньо впливали на нього, зокрема, відносини всередині Європи та ЄС. Недостатньо дослідженими залишалися і основні питання, що обговорювалися на другому етапі Brexit. Усе це зумовлює необхідність наукових досліджень у цьому напрямку.

Мета дослідження полягає в комплексному вивченні перебігу другого етапу Brexit та аналізу документів, що формували подальші відносини між Великобританією та Європейським Союзом.

Досягнення поставленої у цій роботі мети зумовило постановку і розв'язання таких основних завдань:

- Розглянути наслідки першого етапу Brexit;
- Проаналізувати позиції сторін під час переговорів;
- Дослідити фактори та чинники, що впливали на процес переговорів;
- Описати основні питання, що обговорювалися під час дискусій;
- Вивчити причини урядової кризи в Великобританії та відставки Терези Мей;
- Дослідити процес виходу Великої Британії з Європейського Союзу за прем'єрства Б. Джонсона.

Об'єкт дослідження – другий етап Brexit.

Предмет дослідження – переговорний процес під час виходу Британії з ЄС, його наслідки та фактори, що впливали на нього.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають загальнонаукові та спеціальні наукові методи, а саме методи аналізу, синтезу та узагальнення, структурного аналізу – для оброблення статистичних даних щодо тенденцій розвитку Великої Британії, історичний – для ознайомлення з попередніми подіями, що впливали на перебіг переговорів під час другого етапу Brexit.

Інформаційна база дослідження. Нормативну та теоретичну основу дослідження складають:

- 1) Нормативно-правові акти, документи та угоди, укладені між сторонами;
- 2) Праці зарубіжних та вітчизняних науковців, які займалися дослідженням другого етапу Brexit;
- 3) Повідомлення ЗМІ, що висвітлювали перебіг подій переговорів.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному та структурованому науково-теоретичному аналізі другого етапу Brexit.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що отримані результати дослідження мають наукову та прикладну цінність. Насамперед основні положення та висновки можуть бути використані органами державної влади при побудові відносин з Європейським Союзом.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки були опубліковані автором на XI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Міжнародні відносини і туризм: сучасність та ретроспектива» (м. Острог, 2021 р.); Також у збірнику Студентських наукових записок Національного університету «Острозька академія» серія «Країнознавство і міжнародний туризм» (м. Острог, 2021) було опубліковано статтю «Статус Гібралтару в контексті Brexit».

Структура роботи. Дослідження будується у відповідності до мети та завдань дослідження. Воно складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ І. ПОЧАТОК ДРУГОГО ЕТАПУ ПЕРЕГОВОРІВ ЩОДО BREXIT

1.1 Завершення першого етапу Brexit та підготовка сторін до другого етапу переговорів

Перший етап переговорів щодо Brexit почався 19 червня та завершився 8 грудня 2017 року. Початкова фаза переговорів залишила після себе низку невирішених питань. Істотні розбіжності визнавалися обома сторонами. Про це заявив у своїй промові 5 березня офіційний представник ЄС Мішель Барньє [10].

За його словами, сторони не дійшли спільної думки стосовно збереження умов вільної та чесної конкуренції, а також дотримання Британією європейських стандартів і норм. Було також відкладене питання стосовно вилову риби, адже Сполучене Королівство відстоювало право на жорсткий контроль діяльності європейських суден у британських водах. Суперечки також виникли стосовно готовності Лондона визнавати юрисдикцію Європейського суду та Європейського суду з захисту прав людини (ЄСПЛ).

15 грудня було прийнято рішення щодо початку другого етапу Brexit. [7] Представник ЄС на переговорах із Великою Британією заявив, що цей етап перемовин повинен бути сфокусований на «короткому та визначеному» перехідному періоді, а також на дискусії стосовно відносин між Європейським Союзом та Сполученим Королівством у майбутньому. Прогнозувалося, що другий етап буде не менш складним, ніж попередній.

У цей же день Радою ЄС було видано настанови щодо проведення другого етапу Brexit. В документі підкреслювалося, що переговори на другому етапі можуть прогресувати лише за умови виконання усіх зобов'язань, взятих на себе Британією ще на першому етапі переговорів та за умови, що їх будуть поважати та юридично впроваджувати.

Що стосується переходу, то Рада ЄС відзначила, що приймає пропозицію Сполученого Королівства про перехідний період на термін близько двох років під час якого Великобританія, як третя країна, більше не братиме участі у виборах членів інституцій ЄС, а також у прийнятті рішень Європейського Союзу.

У документі також вказано, що Великобританія залишатиметься під юрисдикцією Європейського суду і вимагатиме дозволу на пересування протягом будь-якого перехідного періоду. Підкреслено, що «оскільки Великобританія і надалі братиме участь у митному союзі та єдиному ринку під час перехідного періоду, їй доведеться продовжувати дотримуватися торгової політики ЄС» [42].

Згодом, 2 лютого 2018 року Європейська комісія опублікувала перший проєкт угоди щодо виходу Великобританії з ЄС. Складався він з шести частин та охоплював наступні питання: права громадян, фінанси, інституційні положення, торгіву політику та питання кордонів. Питання останнього було особливо важливим на порядку денному, тому було прийнято рішення про включення до договору так званого запасного рішення «backstop option», що повинно спрацювати у випадку, якщо Великобританія та Європейський Союз не дійдуть згоди стосовно подальшої торгової політики та якщо буде встановлений «жорсткий кордон» між Сполученим Королівством та Ірландією [73].

За планом, проєкт угоди згодом був переданий Раді та Керівній групі Європейського Парламенту з питань Brexit для подальшого обговорення, а згодом був наданий Великій Британії для ознайомлення та формування власних позицій на засіданнях, що відбудуться 22 та 23 березня, де очікувалося прийняття додаткових настанов.

В свою чергу 12 липня 2018 року Уряд Великобританії опублікував «Білу книгу», в якій містилися п'ять ключових положень щодо майбутніх відносин між Сполученим Королівством та ЄС. У ній йдеться про те, що Уряд Великобританії прагне «принципового та практичного Brexit». Було зазначено, що усі позиції уже були оголошені раніше в промовах Терези Мей у Флоренції, Ланкастер-Хаузі та

в Мюнхені, а також те, що основна мета книги – остаточно затвердити позиції Великобританії та черговий раз виявити повагу до рішення референдуму, де громадяни Великобританії прийняли рішення повернути Сполученому Королівству контроль над законами, кордонами та фінансами країни. У повідомленні також йшлося про те, що нові відносини з ЄС повинні бути ширшими за масштабами, ніж будь-які інші, що існують між ЄС та третіми країнами. Brexit повинен бути таким, де обидві сторони «впевнені, що вони можуть довіряти і покладатися на зобов'язання, взяті один перед одним». Це передбачає регулярний діалог, спільні інституції та «надійні» засоби вирішення суперечок, включаючи арбітраж, що буде посилатися також на юрисдикцію Європейського суду. [89]

Ключові п'ять цілей «Білої книги» були наступними: 1) «Розвиток економічних відносин з ЄС, які максимально збільшать майбутнє процвітання, усунуть порушення торговельних відносин між обома сторонами, збережуть робочі місця для громадян та водночас дозволять використовувати можливість вільної торгівлі з усіма країнами світу; 2) Призупинення вільного пересування шляхом введення нової імміграційної системи, підтримка сільського господарства та рибальства в країні; 3) Уникнення утворення жорсткого кордону з Ірландією, охорона територіальної цілісності Великобританії; 4) Вихід з інституцій ЄС та повернення національного суверенітету Сполученого Королівства; 5) Просування таких загальних принципів як відкритість та свобода в світі. [92].

У офіційному документі йдеться про створення зони вільної торгівлі товарами, що забезпечить безперешкодний доступ до кордону. Це «захистить унікально інтегровані ланцюжки постачання» та угоди без «дорогих митних декларацій». План «дозволить продуктам проходити лише один набір схвалень та дозволів на будь-якому ринку, перш ніж продаватися на обох». Було ініційовано окремі домовленості щодо послуг, що давали б Великобританії

свободу «формуванню свій власний шлях у сферах, які мають найбільше значення для її економіки». Це означало, що Великобританія визнавала, що вона «не може мати всіх переваг членства на єдиному ринку без своїх зобов'язань», і заявляє, що необхідно укласти нову домовленість. Деталі нових домовленостей про послуги залишаються невизначеними, але вони базуватимуться на «принципах міжнародної торгівлі та прецедентах існуючих торгових угод ЄС», як зазначається в документі, а також на таких елементах, як постійне взаємне визнання професійної кваліфікації.

Ключовою частиною була нова компромісна пропозиція Мей щодо митних домовленостей після Brexit, яка мала б на меті мінімізувати суперечки на кордоні, зберігаючи при цьому Велику Британію поза єдиним ринком ЄС. Велика Британія та ЄС повинні стати «комбінованою митною територією» для товарів, у якій Великобританія застосовуватиме тарифи та торгову політику ЄС щодо товарів, призначених для блоку, із внутрішніми тарифами, що вводяться для товарів, що прямують до Великобританії. Тому вводилося поняття як спрощена митна угода (FCA).

На практиці, як зазначається в книзі, коли товар, який буде відповідати стандартам, досягне кордону Великобританії і якщо він «наданий надійним постачальником», то до нього буде застосовуватися відповідний тариф Великобританії або Європейського Союзу. У випадку, якщо товар не буде відповідати вимогам, до нього буде застосовано вищий тариф, і якщо він дійде до пункту призначення за нижчим тарифом, збитки будуть негайно компенсовані. Така схема передбачає подальші переговори з ЄС стосовно підтвердження надійності постачальників та механізмів компенсації збитків. Планувалося навіть використовувати технології штучного інтелекту та нейромереж для оптимізації цього процесу.

Наступною ключовою тезою «Білої книги» було зближення стандартів товарів. Пропонувалося ввести загальні правила для підтримки «зони вільної

торгівлі». Це передбачало, що стандарти BSI, тобто Британського інституту стандартів, не будуть відрізнятися від еквівалентів з ЄС, а також оцінка якості товарів повинна бути спільна. Як приклад, у документі було зазначено про постійне визнання сертифікатів для різних видів транспортних засобів. Були також пропозиції створення спільних правил оцінювання продовольства та сільськогосподарської продукції, а також участь Великобританії в агенціях Європейського Союзу, що займаються перевіркою хімікатів, ліків і також авіацією, при цьому дотримуючись правил цих агенцій і також брати участь у їхньому фінансуванні [34].

Що стосується вільного пересування громадян, то в «Білій книзі» було зазначено, що воно припинить свою дію. Деталі подальшої міграційної політики все ж не були описані в документі, хоча було вказано, що найближчими місяцями все ж буде підготовлено її подальший проєкт. Підкреслено також, що подальша міграційна політика буде і формуватися таким чином, що Великобританія буде і надалі зацікавлювати «талановитих людей з Європейського Союзу». Нововведення будуть направлені на те, щоб допомогти підприємствам знайти відповідний персонал, дозволити громадянам безвізові поїздки для туризму або тимчасових ділових зустрічей, і також допомогти студентам здобувати освіту за кордоном [29].

Партнерство у сфері безпеки та захист навколишнього середовища також знайшли місце в «Білій книзі». У розділі про навколишнє середовище повторювалося прагнення Великобританії підтримувати «високі екологічні стандарти» за допомогою новоствореного законодавчого органу, що буде слідкувати за цим, проте в документі не було вказано, як саме він буде здійснювати свою роботу. Партнерство у сфері безпеки повинно здійснюватися шляхом постійного обміну даними та інформацією для захисту громадян обох сторін, а також участі Великобританії в агентстві Європол та інших безпекових

структурах ЄС. Також передбачалася постійна координація дій в сфері оборони та зовнішньої політики.

Заключна частина «Білої книги» містить заклик до прискорення переговорів та зазначає, що після досягнення угоди між сторонами вона негайно буде розглянута Парламентом Сполученого Королівства. Було додано, що «Великобританія та Європейський Союз мають спільне прагнення затвердити угоду до жовтня, щоб дати достатньо часу відповідним органам дати дозвіл на вихід Великобританії з ЄС 29 березня 2019 року».

Звернути увагу також треба на те, що Тереза Мей і далі продовжувала наголошувати на тому, що Сполучене Королівство буде і надалі дотримуватися позиції щодо повного виходу з Єдиного ринку ЄС та буде прагнути укладення всеосяжної угоди. Окрім цього, вона підкреслила, що для Великобританії краще взагалі вийти без угоди ніж покинути Євросоюз на не вигідних умовах. Політики, що закликають до «покарання» Сполученого Королівства за Brexit, на думку прем'єр-міністра, просто хочуть унеможливити процес подальшої реінтеграції всередині ЄС та «відбити бажання» від дій, що шкодять майбутньому Європи [4].

Отже, ми можемо прослідкувати, що рішення сторін розділити процес виходу Великої Британії на декілька етапів було прийнято вдало, адже після першого етапу переговорів між сторонами залишилася низка невирішених питань. На початку другого етапу Brexit сторони почали формувати власні позиції в переговорах, які переважно стосувалися торгівлі між державами, питання сухопутного кордону між ЄС і Великобританією, що проходить між Ірландією та Сполученим Королівством, питання юрисдикції судових структур та вільного переміщення громадян. Ми можемо спостерігати, що обидві сторони визначили своїм найголовнішим пріоритетом сферу торгівлі, та особливо те, як буде відбуватися її процес на кордоні з Ірландією. Підтверджується це тим, що ЄС запропонував механізм у вигляді «backstop option», а Велика Британія в свою чергу запропонувала проєкт спрощеної митної угоди (FCA).

Також, як ми можемо помітити, Сполучене Королівство, хоч і категорично налаштоване на «відновлення власного суверенітету», все ж буде готове співпрацювати з агенціями ЄС та координувати власну політику у сферах охорони навколишнього середовища, оборони та безпеки.

1.2 Урядова криза у Великій Британії та відставка Терези Мей

Публікуванню «Білої книги» та формуванню позицій Великої Британії у переговорах з Європейським Союзом передувала урядова криза всередині Сполученого Королівства. Розпочалася вона через те, що не всі міністри Уряду Терези Мей погоджувалися з її баченням Brexit.

6 липня 2018 року на засіданні британського уряду в резиденції Чекерс було прийнято план щодо виходу Великої Британії з Європейського Союзу в якому були представленні основні принципи переговорів Великобританії з ЄС. Ними були: 1) Збереження зони вільної торгівлі для товарів; 2) Скасування вільного пересування громадян, проте зі збереженням права громадян ЄС і Великобританії здійснювати поїздки без перешкод; 3) Затвердження спрощеної митної політики; 4) Орієнтація на законодавство ЄС в тих сферах, де це необхідно для безперешкодної торгівлі; 5) Розв'язання проблеми ірландського кордону шляхом введення попередніх пунктів [78].

За цим планом, як заявлялося в Уряді, можна було досягти збереження робочих місць та стабільність праці підприємств, що сформувалися протягом останніх 40 років партнерства з Європейським Союзом. За допомогою нової митної політики спрощувався б митний контроль між сторонами. Проте при цьому Великобританія буде накладати свої тарифи на товари, що ввозяться на її територію, та тарифи Європейського Союзу на товари, що перебувають на території Великобританії, але призначені для ЄС.

Деякі з міністрів Уряду Великої Британії розкритикували Мей за «надто м'який» підхід до Brexit та дорікнули, що угода вийде не на користь Сполученому Королівству. Під час розробки плану у відставку подали міністр закордонних справ Борис Джонсон та міністр щодо виходу Британії з ЄС Девід Девіс [15]. Посаду міністра закордонних справ згодом зайняв Джеремі Гант 9 липня 2018 року, Девіда Девіса на його посаді замінив Домінік Рааб. Проте згодом він також згодом подав у відставку через конфронтації з прем'єр-міністром.

В основному більшість критики йшло з боку консерваторів, адже вони заявляли, що цей план дозволить ЄС і надалі диктувати правила британському бізнесу. Колишній міністр закордонних справ Борис Джонсон наголошував на тому, що якщо згідно з цим планом Сполучене Королівство здіймає білий прапор, адже цей план позбавить можливості укладати торгові угоди країни з іншими державами та вести самостійну економічну політику. Він також виступав за максимальне скасування обмежень в торгових відносинах між Великобританією та Євросоюзом, але за умов «економічної незалежності країни». «Чекерс план» та м'який Brexit за словами його прихильників буде означати, що Великобританія не вийшла з Європейського Союзу, адже вона і далі дотримується правил Співтовариства і тому план прем'єр-міністра Терези Мей є навіть гіршим ніж відсутність угоди [2]. За повідомленням засобів масової інформації, план піддав критиці навіть тодішній голова Європейської Ради Дональд Туск. Після завершення неформального саміту в Зальцбурзі він заявив, що «хоч і в Плані Чекерс є позитивні елементи, варіант з економічною співпрацею все одно не спрацює, і не в останню чергу через те, що це може підірвати єдиний ринок» [19].

Словом, конференція, на якій Дональд Туск розкритикував «План Чекерс», відбувалася 19 вересня 2018 року. Там Тереза Мей висловилася за те, що угоду потрібно прийняти якнайшвидше, протягом наступних двох місяців, бо переговори далі не будуть проводитися. Також вона пригрозила, що якщо не буде

досягнуто варіанту угоди, яка буде задовольняти Великобританію, то ЄС ризикує залишитися без договору про вільну торгівлю.

Подібні заяви вона робила перебуваючи під тиском опозиції навіть з боку власної партії. Колишній глава міністерства закордонних справ Борис Джонсон, який теж належить до консервативної партії, назвав «План Чекерс» «поясом смертника, що вдягнений на британську конституцію». Занадто м'який підхід до Brexit призвів до того, що лейбористи почали прагнути нового референдуму або позачергових виборів, що дозволили їм би зайняти керівні пости в Уряді Сполученого Королівства [79].

У зв'язку з напруженою ситуацією стосовно Brexit з'являлося все більше і більше висловлювань про те, що Сполучене Королівство буде виходити з ЄС за сценарієм «жорсткого Brexit», адже існує великий ризик того, що угода не буде затверджена Парламентом Великобританії. Сама ж угода станом на жовтень 2018 року не була готова через те, що виникали труднощі стосовно збереження прозорого кордону за умов повного виходу Британії з Єдиного внутрішнього ринку та Митного Союзу ЄС.

Розхитувало ситуацію ще те, що міністр у справах Brexit подав у відставку через декілька годин після того, як уряд Терези Мей ухвалив проєкт угоди щодо виходу Сполученого Королівства з ЄС. В Twitter він заявив, що він не може з чистою совістю підтримувати ті умови, що запропонував Євросоюз. Першою проблемою міністр назвав пропозиції щодо регулювання кордону між Республікою Ірландія та Північної Ірландії, адже це, на його думку, підриває територіальну цілісність Великобританії. По-друге, він висловлював занепокоєння стосовно механізму «backstop», бо це дасть ЄС можливість мати право вето, що особливо негативно може відобразитися на самому процесі Brexit. Він також наголошував, що «Ні одна демократична країна ніколи не погоджувалася на умови, що були нав'язані зовнішнім режимом без будь-якого контролю». Критикуючи договір він також додав, що ця угода є точкою старту

для переговорів щодо обговорення торгової угоди і якщо вона все ж буде затверджена Парламентом це також здійснить негативний вплив на другий етап Brexit [38].

Криза в Уряді Терез Мей не завершилася, адже після відставки Рааба в знак протесту щодо угоди про Brexit пішов з посади і міністр у справах Північної Ірландії Шайлеш Вара. ЄС вирішив не втрачати можливості втримати країну в своєму складі і тому Компос Санчес-Бордона почав переконувати Великобританію в тому, що вона має повне право безперешкодно скасувати процес Brexit, адже стаття 50 Лісабонського договору це дозволяє та затвердив відповідну постанову. Подібні заяви активізували так званих бремейнерів, тобто політиків, що прагнули залишити Британію в ЄС, і вони почали просувати думку про повторний референдум в країні. В основному це стосувалося шотландських політиків та лейбористів, що займали місця в Парламенті. Але уряд Терези Мей зайняв чітку позицію і в відповідь на заяви Генерального адвоката Суду ЄС нагадали, що його постанови не мають обов'язкової юридичної сили і країна буде рухатися лише запланованим курсом [1].

На початку грудня 2018 року в Парламенті Сполученого Королівства розпочалися дебати щодо угоди Brexit та Політичної декларації про майбутні відносини між ЄС та Великобританією. На них обговорювалися різні варіанти виходу в тому числі і варіант виходу Британії «no deal», тобто без угоди, проте навіть він не знайшов підтримки серед депутатів. Важливо зазначити, що навіть серед опозиції, хоч і існувало невдоволення від Угоди з ЄС, все одно не було єдності щодо розв'язання цієї проблеми. З одного боку, одна частина уряду вважала, що запропонована угода призведе до того, що Великобританія не зможе проводити самостійну торговельну політику та укладати власні торгові угоди. Крім того, їй доведеться все одно узгоджувати власну політику з законодавством ЄС у таких сферах як конкурентна політика, стандарти, ПДВ та політику надання державної допомоги [36].

З іншого боку, лейбористи висловлювалися також проти угоди, але вони прагнули її зробити навіть ще м'якшою. Виступали проти також шотландці, які взагалі критикували вихід з ЄС, та виступали за модель співпраці «ЄС-Норвегія».

Враховуючи це, прем'єр-міністр Тереза Мей перенесла голосування в Парламенті за схвалення проєкту угоди про вихід та політичну декларацію про подальші відносини [76]. Відбулося воно 15 січня та стало провалом уряду Терези Мей, адже 432 голоси було «проти», а 202 «за». Наступного дня депутати висунули на голосування вотум недовіри Мей, проте воно також провалилося. Варто зазначити, що члени Парламенту все ж прийняли важливе рішення – 29 січня вони проголосували проти варіанту виходу Великобританії без угоди.

Наступне голосування відбулося 12 березня, проте воно також не увінчалось успіхом – варіант договору Терези Мей знову не підтримали. 13 березня депутати проголосували за вихід з ЄС з договором та вирішили продовжити дію 50 статті.

20 березня прем'єр-міністр Тереза Мей в офіційній заяві звинуватила депутатів Парламенту в затримці виходу Великобританії з Європейського Союзу, та заявила, що звернулася з офіційним листом до Дональда Туска. У ньому вона нагадала, що курс Великобританії залишається незмінним та пояснила затримку затвердження договору неспроможністю депутатів дійти до консенсусу. Також Мей попросила схвалити деякі правки до договору про вихід Сполученого Королівства з ЄС, які вона ухвалила з паном Юнкером в Страсбурзі, що дозволить підтвердити зміни, яких так прагнуть члени Парламенту. Головною тезою листа стало прохання продовжити термін дії статті 50 до 30 червня 2019, щоб дати можливість депутатам затвердити зміни та ратифікувати цей договір згідно із внутрішнім законодавством Сполученого Королівства [64].

У своїй відповіді Голова Європейської Ради заявив, що ЄС підтримає лише невелике пролонгування статті 50. Так вона буде продовжена лише до 22 травня, проте за умови, що варіант Угоди Терези Мей буде прийнятий 29 березня 2019

року. Також до 12 квітня Великобританія повинна була визначитися з подальшою власною політикою.

Станом на 29 березня 2019 року варіант угоди був двічі відхилений депутатами Парламенту. Навіть союзники Мей з Північної Ірландії та Демократичної юніюстичної партії стверджували, що заходи стосовно ірландського кордону є неприйнятними.

Зі свого ж боку прем'єр-міністр переконувала, що домовленість, яка була досягнута шляхом 18-місячних переговорів хоч і є компромісом, але вона є найкращою із можливих. Угода охоплює права громадян, фінансове регулювання, плани стосовно кордону з Ірландією та перехідний період, що дасть змогу полегшити розкол, поки не будуть затвердженні нові умови торгівлі [62].

Проте прихильники Brexit все одно критикували цю угоду, адже на їхню думку, угода залишає Сполучене Королівство надто близько біля Європейського Союзу. Інші ж заявляли, що в угоді Мей зробила недостатньо для захисту відносин з найбільшим торговим партнером Великобританії – ЄС.

У день голосування було прийнято рішення не висувати на голосування Політичну декларацію про майбутні відносини з ЄС. Парламент мав право піти на цей крок, адже для продовження терміну статті 50 було достатньо лише прийняття угоди про вихід Великобританії з ЄС. Прогнозувалося, якщо Парламент все ж ратифікує угоду, то це розблокує можливість продовження терміну 50 статті та попередить можливість виходу Британії за варіантом «no-deal Brexit».

29 березня 2019 року Тереза Мей у своїй заяві пообіцяла піти з посади прем'єр-міністра, якщо угода все ж буде ратифікована Парламентом. «Я готова залишити цю посаду раніше, ніж планувалося, проте повинна забезпечити, що наша країна піде правильним шляхом. Сьогоднішнє голосування стосується не Brexit з «зав'язаними очима», а гарантованого виходу Великобританії з ЄС» -

додала вона. Цього ж дня депутати втретє провалили голосування за прийняття договору Мей про вихід Сполученого Королівства з ЄС.

З цього приводу голова Європейської Ради Дональд Туск вирішив скликати екстрене засідання лідерів країн-членів Союзу 10 квітня 2019 року. До початку саміту Мей повинна була надати новий план, за яким Великобританія все ж зможе покинути Європейський Союз. Якщо цього не станеться, країна ризикуватиме вийти зі складу Співтовариства опівночі 12 квітня без домовленостей. «12 квітня - остання дата для затвердження Палатою громад угоди про Brexit. Якщо цього не буде зроблено до цієї дати, жодне подальше коротке відтермінування не буде можливим», - наголосив Юнкер, додавши, що відтермінування без угоди ставить під загрозу вибори до Європарламенту та роботу ЄС.

Проте попри гучні заяви, лідери ЄС все ж надали країні нове відтермінування Brexit до 31 жовтня. Дональд Туск у своєму посланні до британських колег заявив: «Не втрачайте цей час даремно, друзі». Додав він також, що в будь-який момент Великобританія може передумати та відкликати вихід згідно з статтею 50 [69].

Напружена ситуація виникла і між лідерами Європейського Союзу. Перед екстреним самітом Дональд Туск закликав керівників держав-членів розглянути можливість продовження дії угоди ще на один рік, що дасть змогу Терезі Мей переконати парламентарів прийняти її угоду. Він наголошував, що продовження забезпечить більшу визначеність та передбачуваність та усуне загрозу постійного відтермінування виходу. Якщо Сполучене Королівство зайде в глухий кут, то тривале продовження дасть змогу країні переосмислити власну стратегію щодо Brexit. Однак президент Франції Макрон не погоджувався з позицією Туска і різко виступав проти продовження, пояснюючи це тим, що це дозволить Великобританії довше залишитися в ЄС і через надмірний євроскептецизм британців проєкт європейської інтеграції може напрочуд сильно постраждати.

Канцлер Німеччини Ангела Меркель намагаючись послабити напруженість під час зустрічі висловила за впорядкований Brexit і надала перевагу продовженню відтермінування. Висловився також і прем'єр-міністр Нідерландів Марк Рютте, чия країна традиційно є близьким союзником Великобританії. Він заявив, що це відтермінування буде останнім і якщо до 31 жовтня британці не погодяться на угоду вони покинуть Європейський Союз за умовами «жорсткого Brexit» [43].

Словом, час було надано до 31 жовтня через те, що 1 листопада мав бути сформований новий склад Єврокомісії і тому було небажано, щоб Великобританія брала участь у виборах та голосуваннях у цій структурі.

Наприкінці травня 2019 року було оголошено, що Тереза Мей визнала власну політичну поразку все ж покине пост лідера Консервативної партії 7 червня, проте вона буде виконувати обов'язки глави кабінету міністрів до завершення виборів нового лідера консерваторів [12]. Підсумовуючи її прем'єрство варто зазначити, що під час кампанії Brexit найбільшою проблемою для неї стала проблема розділеної партії консерваторів і також суперечки з Шотландською національною партією, члени якої були надзвичайно розгнівані виходом країни з ЄС та погрожували провести новий референдум щодо незалежності Шотландії. Мей намагалася виправити ситуацію домовившись про співпрацю з Демократичною юніоністською партією Північної Ірландії, проте це не допомогло затвердити угоду в Парламенті [83].

Кампанія з вибору очільника торі тривала у період із 7 по 20 червня. Головними кандидатами на пост були колишній міністр закордонних справ Борис Джонсон та чинний на той період глава МЗС Джеремі Хант. Завершилося голосування перемогою Бориса Джонсона, і 24 липня 2019 року на зустрічі в Букінгемському палаці Єлизавета II попросила його сформувати новий склад уряду та довести справу Brexit до кінця [14].

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що політична криза всередині Сполученого Королівства ставалася двічі з однієї і тієї ж причини –

неузгодженість позицій щодо Brexit та небажання змінювати власну позицію. Перша урядова криза сталася тоді, коли деякі члени уряду під час написання «Плану Чекерс» покинули свої посади через небажання робити угоду про вихід Сполученого Королівства з Європейським Союзом занадто м'якою та поступливою. Друга ж стосувалася посади прем'єр-міністра Великобританії. Через провальні голосування за попередню угоду про вихід Великобританії з ЄС та політичну декларацію про майбутні відносини Тереза Мей опинилася під тиском не лише з боку європейської спільноти, а й власних колег. Пояснюється це тим, що депутати не виявили бажання голосувати за занадто поступливу угоду та тим, що певна частина депутатів все ж хотіла скасувати процес Brexit, як, наприклад, шотландці, які прагнули залишитися в Європейському Союзі.

Завершилася політична криза в Сполученому Королівстві обранням нового прем'єр-міністра та формуванням нового Уряду.

Висновок до розділу I

За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що після завершення першого етапу переговорів залишилося безліч невирішених питань, що були каменем спотикання між сторонами певний час. Одним із них також було питання рибальства, що стало одною із рушійних сил Brexit.

Метою другого етапу переговорів щодо виходу Сполученого Королівства з Європейського Союзу було вирішити низку питань та узгодити проєкт угоди про вихід. Під час підготовки позицій ми можемо прослідкувати, що сторони чітко дотримувалися свої позицій та відстоювали їх. Яскраво виражені позиції Великобританії ми можемо побачити в «Білій книзі», що стала наріжним каменем позицій країни на переговорах. У ній було вказано, що Сполучене Королівство прагне повного відокремлення від юрисдикції Європейського Суду, повернення контролю над власним законодавством та територіальними водами, а також обмеження вільного пересування громадян для того, щоб підвищити власну безпеку. Європейський Союз прагнув затримати Великобританію в полі юрисдикції власного суду і також побоювався утворенню жорсткого кордону з Північною Ірландією.

Зрештою, в грудні 2018 року розпочалося обговорення щодо проєкту угоди про вихід Великобританії з ЄС в Парламенті Великобританії. Для того, щоб він став чинним, його обов'язково повинні були ратифікувати британські депутати. Проте голосування постійно провалювалися, адже більшість парламентарів вважали, що угода занадто поступлива і Великобританія навіть після виходу залишиться під контролем ЄС. Посилював невдоволення «План Чекерс» Терези Мей, в якому Великобританія мала йти на поступки в певних сферах, що призвело до урядової кризи та відставки декількох міністрів.

Провальні голосування та невизначеність Парламенту Великобританії зрештою призвели до затягування переговорів щодо Brexit та виборам нового прем'єр-міністра, який згодом завершив справу виходу Великобританії з ЄС.

РОЗДІЛ II. КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕСУ НА ДРУГОМУ ЕТАПІ BREXIT

2.1 Переговори щодо фінансів та подальшої торгівлі

Під час першого раунду переговорів Сполучене Королівство та Європейський Союз виявили певні розбіжності в подальшій торгово-митній політиці Великобританії. Сторони не змогли порозумітися щодо збереження умов вільної та чесної конкуренції, а також дотримання європейських стандартів і норм. Як повідомляв представник Брюсселю на переговорах з Великобританією, «Британці запевняють ЄС у своїй готовності дотримуватися стандартів, проте вони не бажають перенести відданість у текст угоди про вихід». Було заявлено також, що «Великобританія не готова вийти з ЄС 29 березня 2019 року та спеціально затягує вирішення таких важливих питань як кордон з Ірландією, фінанси та захист громадян, і концентрується більше на перехідному періоді та майбутніх відносинах».

Найскладніше питання стосувалося майбутніх відносин з Ірландією. ЄС наполягав на тому, щоб Великобританія виконала свою обіцянку уникати жорсткого кордону, забезпечуючи при цьому цілісність Європейського митного союзу та єдиного ринку. У свою чергу Сполучене королівство наполягало на тому, що неможливо вирішити питання кордону з Ірландією, поки не розпочаті торгові переговори.

29 січня 2018 року Європейська рада прийняла та опублікувала директиви щодо ведення переговорів. У них зазначалося, що *acquis* ЄС будуть продовжуватися застосовуватися до Великобританії протягом перехідного періоду, а Велика Британія продовжуватиме перебувати в рамках митного союзу та Єдиного Ринку, проте в той же час не буде брати участь в прийнятті рішень в Європейському Союзі [50].

Однак ЄС та Великобританія одразу зіткнулися з розбіжностями в питанні про нові торгові угоди. Велика Британія вважала, що вона повинна мати право вести переговори та укладати торгові угоди протягом перехідного періоду. Позиція ЄС була протилежною, адже як вважалося в Союзі, Сполучене Королівство повинно дотримуватися укладених раніше угод до кінця терміну перехідного періоду. Варто зазначити, що Великобританії не заборонялося вести переговори з іншими сторонами.

Що стосувалося чинних торгових угод, то сторони дійшли до висновку, що їх можна буде «модифікувати». Зробити це можна було лише з дозволу відповідного торгового партнера. Планувалося також перетворити теперішні угоди ЄС на тристоронні. Проте, якщо цей план буде втілено, сторони зіткнуться з певними проблемами, адже Великобританія теоретично буде залишатися в межах Єдиного ринку та Митного Союзу ЄС навіть після перехідного періоду, щоб будь-які узгоджені тарифи та тарифні квоти продовжували застосовуватися до ЄС та Великобританії колективно. Однак Велика Британія чітко дала зрозуміти, що має намір покинути ці структури якомога швидше, тим самим зробивши цей варіант неможливим. Інший варіант стосувався окремих угод з кожною країною, проте Великобританії потрібно було б узгодити тарифи та квоти з кожним торговим партнером. Тому це могло привести до того, що ЄС та його торговельні партнери будуть прагнути переглянути чинні тарифи, що спричинило б затяжні переговори, які не вигідні усім сторонам [22].

Повідомлялося також те, що на майбутніх переговорах Брюссель вимагатиме від парламенту Великобританії ухвалити закон щодо захисту шампанського, сиру фета, Прошутто та інших продуктів харчування, що мають особливий статус в Європейському Союзі. Захист регіонального виробництва ЄС є одним із пріоритетів ЄС у будь-яких торгових переговорах, проте жодних обговорень з цього приводу не проводилося на першому етапі Brexit [24]. Також значна увага приділялася проблемі регулюванню стану продуктів тваринного

походження. ЄС прагне, щоб будь-який спір вирішувався згідно із законодавством ЄС, проте Великобританія наполягає, що британська влада повинна взяти на себе повну відповідальність.

Згодом сторони дійшли до висновку: торгові переговори будуть ефективними лише після виходу Великої Британії з ЄС, адже Великобританія все ще має право вето. З того часу сторони почали більше концентруватися на переговорах щодо перехідного періоду, що повинен розпочатися 1 лютого 2020 року.

Незважаючи на концентрації переговорного процесу на перехідному періоді, сторони все ж розпочали планувати торгову угоду. Представник ЄС на переговорах щодо Brexit Мішель Барньє заявив, що це повинна бути одна всеосяжна економічна і торгова угода, що імітуватиме угоду СЕТА (Всеосяжну економічну та торгову угоду), що діє між Канадою та ЄС з 2017 року. Сторони погодилися, що подібна угода буде сприяти торгівлі між ЄС та Великобританією, адже вона дасть змогу знизити більшість митних тарифів, але без скасування ПДВ, митних та фотосанітарних перевірок [26]. Проте дана угода не вирішувала проблему фінансів та вилову риби, що не були вирішені під час першого етапу Brexit і були каменем спотикання між сторонами.

На переговорах між ЄС та Великобританією з'явився спеціальний термін «Fish for finance» [58]. Означає він можливий компроміс, що розглядався під час узгодження майбутніх відносин між сторонами. Попередня угода про Brexit передбачала, що угода про рибну ловлю буде підписана до червня 2020 року, а згодом наприкінці липня буде підписана угода про фінансові послуги. Очікувалося, що ці пункти будуть частиною остаточної торговельної угоди, проте ЄС на переговорах наголошував на тому, що вони будуть прийняті окремо.

Британські комерційні рибалки були одними із найбільших прихильників Brexit, адже вони були не задоволені Спільною риболовною політикою ЄС, згідно з якою Великобританія повинна була ділити власну економічну зону з флотами

інших держав, які, на їхню думку, завдавали величезних збитків їхній державі. За різними оцінками, у сфері вилову риби зайнято приблизно 24 000 осіб і взагалі він приносить країні 1,4 млрд фунтів стерлінгів в рік, що порівняно мало. До прикладу, прибутки від туристичної сфери та легкої промисловості не є меншими, ніж вилов риби в країні. Стосовно цього приводу виникає запитання про важливість рибної ловлі в країні. Відповідь є очевидною, адже вона стала неофіційним символом Brexit та ілюстрацією «повернення контролю». У 2017 році це питання навіть допомогло Терезі Мей залишитися на посаді прем'єр-міністра, адже тоді на виборах 13 місць дісталися шотландським консерваторам, які якраз були зацікавлені в скасуванні непопулярної спільної з Європейським Союзом політики вилову риби. Проте для Мей це виявилось «палицею з двох кінців», адже згодом вони повідомили їй, що будуть надавати підтримку її угоді в Парламенті тільки за умови, якщо питання вилову риби буде одним із пріоритетних в переговорах з ЄС [30].

Брюссель же ж визнав, що найімовірніше країнам-членам ЄС потрібно буде окремо укладати договори з Великобританією для того, щоб отримувати доступ до її територіальних вод після Brexit. Високопосадовці ЄС стверджували, що укладення побічних договорів буде неможливим під час сценарії «жорсткого Brexit», проте Комісія ЄС все ж доєднала підписання подібних договорів до списку надзвичайних заходів для захисту риболовного сектору економіки ЄС. Французький, голландський, бельгійський, шведський і данський флоти значною мірою залежать від вилову риби в водах Великобританії і несподівана втрата доступу до них може стати шоком для промисловості країн.

Для вирішення цього питання Комісія ЄС представила два законопроекти, які, на її думку, дозволять впоратися з кризою після виходу Великобританії з ЄС. Перший законопроект виділяв рибакам ЄС 1,1 млрд євро з бюджету ЄС для компенсації збитків від «несподіваного закриття британських вод». Другий законопроект дозволяв продовжити поточні домовленості Великобританією, що

засновані на щорічних квотах на вилов риби, якщо Великобританія запропонує співпрацю на подібних умовах. В ЄС визнавали, що після виходу Сполученого Королівства повинно побудувати «гнучку систему, що дозволить Європейському Союзу обмінюватися квотами з Великобританією».

Мішель Барньє стверджував, що ці плани не стосуються сценарію Brexit без угоди. Він пояснив, що готовність ЄС впроваджувати надзвичайні заходи не означають, що Європейська спільнота готова до мініпереговорів з Великобританією. Також було зроблено заяву про те, що «держава-член має право вступати в неофіційні переговори з Великобританією і при необхідності обмінюватися квотами та встановлювати власні рамки переговорів» [56].

В Британії ж існували чутки, що Європейський Союз буде маніпулювати домовленостями щодо вилову риби та вимагатиме вигідних для себе умов в обмін на укладення торгової угоди. Проте зі свого боку Тереза Мей заспокоювала членів Парламенту та наголошувала, що вона «рішуче відмовилася» від вимог ЄС, а також, що проєкт політичної декларації про майбутні відносини є перемогою для рибалок Сполученого Королівства. Проте згодом заступниця головного перемовника з ЄС Сабіна Вейанд повідомила, що угода задовольняє обидві сторони, і заявила, що Британія все ж потребує імпорту тріски з ЄС [72]. Тиск на Мей був надзвичайно високим, адже представники ЄС неодноразово наголошували, що вони будуть захищати права рибаків. Також було вказано те, що Європейський Союз може відмовити Великобританії в продовженні перехідного періоду, який зможе знадобитися прем'єр-міністру Мей для того, щоб домовитися за торгову угоду та уникнути «backstop option».

Фінансові справи відіграли також немало роль в переговорах щодо Brexit. З самого початку наголошувалося, що сфера фінансів може втратити чимало прибутків від виходу Британії з ЄС, проте згодом Лондон зможе отримати вигоду в довгостроковій перспективі. Думки розділилися на два табори, адже одні стверджували, що Лондон може втратити свою перевагу над іншими містами-

конкурентами з Євросоюзу, тоді як інші стверджували, що Лондон як фінансовий центр почне розквітати, адже позбудеться задушливих правил ЄС.

Все ж дослідження згодом показали, що чутки стосовно ризиків Лондона втратити своє місце на «фінансовому троні» через референдум щодо Brexit виявилися неправдивими. Станом на 2019 рік, столиця Великобританії так і залишалася фінансовим центром, що не поступався містам-конкурентам з Європейського Союзу. За рік Лондон отримав більше транскордонних інвестицій ніж інші міста та навіть обігнав Нью-Йорк, тим самим посиливши власне домінування на світовому валютному ринку, щоденний оборот якого складає 6,6 трильйона доларів США. Після голосування за вихід з ЄС, Великобританія обігнала США та стала найбільшим центром торгівлі процентних свопів, навіть не зважаючи на заклики колишнього президента Франції Франсуа Олланда покінчити з домінацією Лондона в фінансовій сфері.

Те, як Лондон зумів розширити власний вплив в статусі міжнародного фінансового центру досі залишається загадкою для песимістично налаштованих громадян, що прогнозували крах лідерським позиціям столиці. Статус міста гарантував, що Великобританія і надалі залишиться серйозним гравцем на міжнародній арені навіть після виходу з ЄС. Крім цього це означало, що після Brexit провідні компанії з ЄС і надалі будуть приїжджати в Лондон для того, щоб переконати і надалі надавати інвестиції в фірми Європейського Союзу [59].

Проте не зважаючи на позитивні сторони варто звернути увагу і на негатив. За даними в період з 2016 по 2018 рік загальна кількість працевлаштованих в Лондоні виросла на 31 000, проте кількість зайнятих в банківській та страхових сферах скоротилася. Пов'язано це з побоюваннями громадян, щодо майбутніх структурних змін в правилах регуляції фінансового сектору Великобританії у зв'язку з Brexit. Фінансові послуги залучають понад 7% робочої сили у Сполученому Королівстві та виробляють близько 12% ВВП країни завдяки нерозривним зв'язкам з європейськими та світовими фінансовими центрами.

Особливе занепокоєння висловили великі банки та страхові компанії стосовно паспортних прав.

Паспортні права стосуються реалізації права компанії, зареєстрованої в Європейській економічній зоні (далі ЄЕЗ) на ведення бізнесу в будь-якій іншій країні ЄЕЗ без необхідності вимагати подальшого дозволу на здійснення фінансових операцій [91]. Важливе питання після референдуму про Brexit стосувалося права на паспортизацію Великобританії, адже Лондон є важливим фінансовим центром Європи, особливо для компаній, що не перебувають в ЄЕЗ, проте ведуть бізнес в межах Європейського Союзу. Більшість компаній були стурбовані, адже найімовірніше їм доведеться переносити свою діяльність в інші міста ЄС для того, щоб зберегти право на паспортизацію та не втрачати доступу до ринку.

Висловлювалося два варіанти щодо паспортизації Лондону і залежали вони від того, чи буде «м'який» Brexit чи «жорсткий». У випадку «жорсткого» Brexit торгова угода була б не підписана, і тому Лондон позбувся би права на паспортизацію. Сценарій «м'якого» Brexit дозволив би країні користуватися усіма перевагами, якими користуються країни-члени ЄС. Проте якщо вона не зберігатиме членства в ЄЕЗ, буде два варіанти виходу щодо паспортизації: 1) Білатеральні угоди за зразком Швейцарських; 2) Відсутність паспортизації в загальному.

Обидва ці варіанти все одно матимуть негативний вплив на здатність британських компаній надавати послуги решті країн ЄЕЗ. Статус Лондона як найбільшого фінансового центру Європи та його вплив у становленні фінансових норм у всьому світі, а також його відповідність директивам ЄС щодо фінансових послуг робило можливим те, що Європейський Союз захоче укласти з Лондоном угоду про паспортизацію, щоб підприємства змогли зберегти доступ до фінансових послуг Великобританії. Однак багато експертів наголошували на тому, що конкуренти Лондона – Франкфурт і Париж – із задоволенням будуть

намагатися захопити статус провідного фінансового центру Європи і домагатимуться відмови Великобританії у будь-яких правах на паспортизацію.

У переговорах також постало питання про еквівалентність лондонських фондових бірж. У деяких сферах фінансового регулювання Європейська Комісія має право вимагати від фондових ринків високий рівень захисту інвесторів та запобігання інсайдерської торгівлі, що є еквівалентним європейським стандартам. Важливість еквівалентності полягає в тому, що інвестиційні компанії ЄС можуть здійснювати діяльність на біржах відповідної країни. Доступ до клієнтів ЄС у Великобританії високо цінується, та й інвестиційні компанії ЄС хотіли і надалі мати можливість торгувати на Лондонській фондовій біржі. Тому багато компаній сподівалися на те, що навіть після того, як Велика Британія вийде зі складу Європейського Союзу, еквівалентність дозволить їм продовжувати співпрацю з компаніями ЄС.

Словом, питання еквівалентності фондових бірж стояло на порядку денному не лише між Великобританією та ЄС, а й у Європейського Союзу зі Швейцарією. Тут варто згадати приклад Швейцарії, адже здійснювався взаємний вплив Brexit на переговори між Швейцарією та ЄС і навпаки. Як відомо, завдяки особливим білатеральним відносинам Швейцарія без безпосередньої інтеграції в Євросоюз може безперешкодно користуватися усіма перевагами членства в ЄС, і на переговорах щодо Brexit з Великобританією Брюссель відчайдушно уникав надання такої можливості для Великої Британії.

Біржова суперечка між Швейцарією та ЄС певним чином мала вплив на переговори стосовно виходу Англії з Євросоюзу. В 1995 році у Швейцарії шляхом об'єднання женевської, цюрихської та базельської бірж створилася біржа SIX Swiss Exchange. Після визнання її еквівалентності вона отримала спрощений доступ до європейських фінансових ринків. Швейцарський фондовий ринок є четвертим за величиною в Європі після Великобританії, Франції та Німеччини. Але у 2017 році Європейський Союз посилив тиск на Берн стосовно підписання

рамкової угоди, що регулює їх двосторонні відносини. Тому він заявив, що буде визнавати еквівалентність швейцарського біржового права лише рік. Уряд Швейцарії вважає, що ЄС намагається послабити позиції Конфедерації як фінансового центру, і тому у відповідь на «незрозумілі» дії щодо закінчення терміну еквівалентності з 1 липня 2019 року заборонила торгівлю швейцарськими акціями на європейських біржах [5].

Через це серед швейцарців почала поширюватися думка, що уже і так напружені відносини з Євросоюзом почали погіршуватися саме через Brexit. Вони вважають, що ЄС навмисно тисне на Швейцарію, аби показати Великій Британії, що отримати особливі відносини та переваги від членства в Європейському Союзі, не будучи його членом, дуже важко через принциповість ЄС. У самому Євросоюзі таку думку відкидають. Канцлерка ФРН навіть заявила, що переговори зі швейцарцями повинні вестися так, ніби питання Великобританії ніколи не існувало [94].

Велика Британія пильно спостерігала за цим процесом, адже її уряд вважав, що ЄС цілком реально може використовувати еквівалентність як об'єкт маніпуляції в переговорах [46]. Прем'єр-міністр Великої Британії Тереза Мей запропонувала ініціативу вирішення цієї проблеми і мала на меті створити режим співпраці з ЄС під назвою «еквівалентність плюс», що дозволив би біржам функціонувати у нормальному режимі протягом двох років після Brexit. Але в уряді цю ініціативу не підтримали та відклали її прийняття на невідомий термін [47].

На думку експертів, які досліджували питання того, чи може Європейська комісія використовувати маніпуляцію принципом еквівалентності в переговорах, ЄС все ж навряд чи захоче повторити досвід Швейцарії, адже фондовий ринок Великобританії не тільки вдвічі більший за швейцарський, а й від нього залежить частина торгової інфраструктури Європи, але навіть зважаючи на це, є ризики тимчасового рішення стосовно еквівалентності фондових ринків.

Отже, можна зробити висновок, що питання торгівлі та фінансів було

критично важливим під час обговорень на другому етапі Brexit. Варто зазначити, що воно охоплювало не лише економічні відносини між сторонами, а й політичні, адже питання щодо мит на кордоні безпосередньо стосувалися Республіки Ірландія, що також є членом ЄС та може безпосередньо впливати на переговори.

Спочатку основну увагу сторони сконцентрували на тому, яка угода повинна бути за структурою і чи варто робити її у форматі тристоронніх домовленостей. Проте вони швидко зрозуміли, що це буде доволі затяжний процес і почали більше приділяти увагу перехідному періоду. Незважаючи на це, країни обговорювали такі гострі питання як риболовля в територіальних водах Великобританії та питання сфери фінансів. Існувало багато думок з приводу цих проблем, що не раз викликало розкол серед політичних еліт, як Великобританії, так і Європейського Союзу. Деякі питання навіть ставали способом тиску на Великобританію, що затягувало переговори. Отже, в загальному сторони опрацювали низку питань на переговорах та почали формувати проєкт нової торгової угоди.

2.2 Обговорення питань щодо свободи переміщення громадян

Питання імміграції стало одною із рушійних сил Brexit. На початку його процесу спостерігалось підсилення антиімміграційних настроїв всередині країни, адже все частіше панували думки про те, що іммігранти ухиляються від виплат податків та лише «доють» щедрі систему соціальних виплат Великобританії. Контроль над імміграцією був одним із центральних пріоритетів і в політиці, сформованій прем'єр-міністром Терезою Мей. Проте все ж існувала певна невизначеність, адже її риторика щодо відкритості та співпраці з ЄС перекривалася заявою, що «процесом імміграції слід керувати належним чином, щоб наша система імміграції служила національним інтересам, тому було б

надзвичайно важливо, щоб Великобританія змогла контролювати кількість людей, які прибувають до Британії з ЄС, і як колишній міністр внутрішніх справ, я точно можу сказати, що неможливо контролювати цей процес в цілому, поки є вільне пересування між країнами.

Тому не дивно було те, що позиції ЄС у переговорах стосовно вільного переміщення громадян виявилася стабільнішою та сильнішою, ніж в Сполученого Королівства. Проявилось це в лютому 2018 року, коли Європейський Союз висловив свою готовність до переходу на другий етап переговорів в той час, як уряд Великобританії не висловив власної позиції. Незважаючи на це, було зрозуміло одне: найважливішим пріоритетом обох сторін було забезпечення найвигідніших умов для власних громадян [66].

Позиція Європейського Союзу опиралася на «Керівні принципи в переговорах про Brexit», що були прийняті 29 квітня 2017 року та оновлені 15 грудня 2017 через відкриття другої фази переговорів. Зазначалося, що майбутня угода повинна максимально охоплювати повний спектр прав для громадян ЄС, який зазначений в законодавстві ЄС. Керівні принципи також передбачали, що без чіткого роз'яснення прав громадян ЄС подальшого прогресу в переговорах не буде.

Сполучене Королівство ж опиралося на «Білу Книгу», завданням якої було викласти стратегію переговорів та цілі Великобританії в майбутніх відносинах з Європейським Союзом. Хоч і було пролито світло на деякі деталі, в документі не описали чітких та надійних варіантів подальших відносин.

Переговори між сторонами охоплювали права на проживання громадян ЄС/Великобританії після Brexit, включаючи членів їх сімей (незалежно від їх національності). Крім того, переговори також поширювалися на соціальні права, охоплюючи координацію систем соціального забезпечення, доступ до пільг та рівне ставлення до студентів ЄС щодо плати за університети, продовження режиму медичної картки ЄС та визнання професійної кваліфікації. Також вони

охоплювали процедурні аспекти прав на проживання після Brexit та їхнє забезпечення в національних судах.

Переговори ускладнювалися тим, що сторони не могли досягти спільного рішення в певних питаннях. Наприклад, Європейський Союз наполягав на тому, щоб правила свободи переміщення громадян діяли до закінчення перехідного періоду, водночас Сполучене Королівство наполягало на припиненні вільного пересування з моменту виходу країни з ЄС. Другою ж проблемою були права громадян ЄС/Великобританії, що мігрують та їхніх сімей. На першому етапі переговорів сторонам вдалося знайти компроміс щодо прав членів сім'ї, які в процесі переїзду планують переїжджати або до Сполученого Королівства, або до ЄС після завершення перехідного періоду. Вказувалося, що Великобританія та країни Європейського Союзу будуть зобов'язані сприяти в'їзду громадян, що переїжджають до своїх сімей навіть після закінчення перехідного періоду. Згодом у повідомленні Єврокомісії від 8 грудня 2017 року було зазначено, що на другому етапі переговорів обов'язково повинно бути розглянуто питання про права людей, які збираються одружуватися та мігрувати після виходу з Сполученого Королівства з ЄС [93].

Стаття 50 передбачає дворічний період, протягом якого Європейський Союз та країна, що виходить, повинні домовитися про умови виходу з урахуванням майбутніх відносин. Таким чином у 2018 році сторонами було прийнято рішення, що питання стосовно вільного пересування громадян повинні вирішуватися під час перехідного періоду. Тому на другому етапі розпочалися переговори щодо перехідного періоду, який охоплював чимало сфер британсько-європейських відносин. Позиція Європейського Союзу базувалася на тому, що під час перехідного періоду Сполучене Королівство буде вже третьою країною, але все ще буде залишатися учасником внутрішнього ринку та Митного союзу. Таким чином на другому етапі переговорів постало питання про *acquis* ЄС і, зокрема, про первинне та вторинне законодавство ЄС щодо права на вільне

пересування громадян. Подібна позиція знайшла своє відображення в статті 6 угоди про вихід Сполученого Королівства з Європейського Союзу, що так обурила парламент Сполученого Королівства та породила політичну кризу, яка призвела до відставки кількох міністрів та затягувала переговори між сторонами [39].

Отже, можна зробити висновок, що хоча питання про свободу переміщення та проживання громадян були пріоритетним для обох сторін, їм було важко досягти спільного рішення на другому етапі переговорів. Міністерство внутрішніх справ Великобританії надзвичайно зацікавлене в тому, щоб обмежити вільне пересування для того, щоб посилено контролювати процес імміграції та максимально забезпечити державну безпеку, за що і виступили 51% громадян на референдумі щодо Brexit. Варто зазначити, що більшість питань стосовно права на вільне переміщення громадян все ж було вирішено на першому етапі, проте спірні питання залишилися і після другого етапу.

2.3 Переговори щодо іспанського та ірландського кордону

Переговори щодо Brexit особливо гостро наголошували на питанні щодо кордонів між Великобританією та двома країнами-членами ЄС – Ірландією та Іспанією. Варто зазначити, що між країнами й досі існують територіальні суперечки, тому вирішення питання було надважливим, адже через них сторони могли сповільнювати переговори щодо виходу Сполученого Королівства з ЄС.

Що стосується переговорів з іспанською стороною, то слід спершу зауважити, що географічне положення Гібралтару носить доволі стратегічний статус, адже ця територія дозволяє здійснювати контроль над виходом до Середземного моря і майже половина морської торгівлі проходить через цю протоку.

Суверенітет Гібралтару є каменем спотикання у відносинах між Британією та Іспанією, оскільки остання претендує на його територію. Гібралтар перейшов під контроль Великої Британії ще у 1713 році за умовами Утрехтського договору, що був підписаний сторонами в ході війни за іспанську спадщину. Згодом до влади в Іспанії прийшов Франциско Франко, що оголосив одним зі своїх пріоритетів повернення Гібралтару. Один із методів боротьби за Гібралтар був дипломатичним, адже іспанська сторона намагалася за допомогою Резолюції ООН 1514 (XV) (1960) повернути території під свій контроль [71].

1967 року на території Гібралтару відбувся референдум, в якому жителів запитали, чи хочуть вони передати суверенітет Іспанії, зберігаючи британське громадянство та особливий статус Гібралтару в Іспанії, або ж залишатися під британським суверенітетом із власними інститутами самоврядування. Гібралтарці в більшості проголосували за те, щоб залишатися під британським суверенітетом, що дало поштовх до прийняття Конституції Гібралтару в 1969 році. У відповідь на це Іспанія повністю закрила кордон з Гібралтаром і розірвала всі комунікаційні зв'язки [9]. Кордон з Іспанією був частково відкритий у 1982 році та повністю відкритий у 1985 році паралельно зі вступом Іспанії до Європейського Співтовариства.

На початку 2000-х Великобританія та Іспанія вели переговори щодо потенційної угоди, за умовами якої вони мали б спільний суверенітет над Гібралтаром. Уряд Гібралтару організував референдум щодо прийняття цієї угоди, і 99% населення проголосувало за його відхилення. Британський уряд зобов'язався поважати бажання гібралтарців.

2006 року на Референдумі було проголошено нову Конституцію Гібралтару. Була встановлена нова форма правління, де губернатор Гібралтару відповідав за ведення зовнішніх справ, оборону, внутрішню безпеку та певні призначення на державні посади, а уряд Гібралтару відповідав за всі інші справи. Великобританія вважає, що, як незалежна територія, визнана Організацією

Об'єднаних Націй, Гібралтар таким чином може користуватися індивідуальними та колективними правами, викладеними в конституції 2006 року, а також правом на самовизначення.

Іспанія досі заперечує законність конституції 2006 року і стверджує, що вона не змінює статус Гібралтару як британської колонії, і лише Великобританія має право обговорювати питання Гібралтару на міжнародному рівні.

Водночас Гібралтар є не лише спірною територією між Великою Британією та Іспанією, а й був частиною Європейського Союзу. Він став нею у 1972 році, як залежна територія Сполученого Королівства відповідно до статті 227 (4) Договору про Створення Європейського Співтовариства. До слова, Гібралтар - єдина заморська територія Британії, що входила до Європейського Союзу як частина округу Південно-Західної Англії [40].

З початком подій Brexit губернатор Гібралтару Фабіан Пікардо припустив, що Гібралтар спробує залишитися частиною ЄС у разі, якщо Великобританія проголосує за вихід з Союзу. Він заявив, що навіть найімпульсивніші антиєвропейці Гібралтару не бажають розривати зв'язки з Європейським Союзом. У його промові також було зазначено, що єдиною загрозою для економіки Гібралтару є те, що їх проти волі «витягують» з Європейського Союзу та позбавляють доступу до Єдиного Ринку. Проте він також зазначив, що, незалежно від результату, Гібралтар надалі залишатиметься заморською територією Великобританії [52].

Згодом губернатор Гібралтару надіслав лист-звернення до Комітету з питань закордонних справ Великобританії. У ньому він висловив занепокоєння щодо потенційного впливу виходу Великобританії з ЄС на Гібралтар та підкреслював, що таким чином Іспанія зможе використати внутрішню невизначеність та взяти територію під свій контроль. Уряд Гібралтару також підкреслив важливість вільного перетину кордонів як для торгівлі, так і для окремих працівників. Ще однією сферою, яка була згадана в листі, була сфера

безпеки. Було відзначено те, що членство у Європейському Союзі сприяло безпеці Гібралтару шляхом дотримання домовленостей, передбачених законодавством ЄС про правосуддя та внутрішні справи. Він назвав такі питання як екстрадиція, обмін інформацією та безпека аеропортів ключовими сферами, де повинна бути максимальна співпраця з європейським законодавством [32].

24 червня 2016 року було оголошено результати референдуму про членство в ЄС, де 96% жителів висловилися за збереження Великобританії у складі Союзу.

Це підштовхнуло Іспанський уряд до активніших дій, тому виконуючий обов'язки міністра закордонних справ Іспанії Хосе Мануель Гарсія-Маргалло навіть ініціював нову формулу повернення іспанського суверенітету та заявив, що «іспанський прапор став набагато ближче до Гібралтару» [16]. Він також заявив, що Іспанія намагатиметься утримати Гібралтар від будь-яких переговорів між Великобританією та Європейським Союзом і буде вимагати надання їй контролю над Гібралтаром вже наступного дня після виходу Великобританії з ЄС.

Гібралтар не міг прямо брати участь у переговорах між Великобританією та країнами ЄС. Тому парламентський заступник державного секретаря з департаменту виходу з ЄС Робін Уолкер в березні 2017 року відвідав Гібралтар для того, щоб обговорити питання Brexit з головним міністром Фабіаном Пікардо та його заступником Джосефом Гарсія. На зустрічі сторони обговорили важливість економічного розвитку території та обговорили проблеми стосовно кордонів з Іспанією.

З наближенням переговорів стосовно Brexit Європейська Рада видала ряд керівних принципів дискурсу для країн ЄС. До прикладу, принцип під номером 22 зазначав, що після виходу Великобританії з Союзу жодна угода між ЄС та Великобританією не може застосовуватися до території Гібралтару без угоди між Королівством Іспанія та Великобританією. Це обурило депутатів Британії, адже, на їхню думку, ЄС намагається дозволити Іспанії накладати вето щодо суверенної

території Великобританії, тим самим ігноруючи волю жителів Гібралтару. На додачу до цього у квітні 2017 року прем'єр-міністр Великої Британії Тереза Мей нагадала, що Великобританія буде намагатися досягти найкращої угоди для Гібралтару, коли Великобританія покине ЄС, і переговори про суверенітет Гібралтару не будуть відбуватися без згоди народу, який там проживає [87].

У 2018 році розпочалася активна фаза переговорів щодо Brexit. У квітні міністр закордонних справ Іспанії Альфонсо Дастіс оголосив, що Іспанія сподівається підписати двосторонню угоду щодо Гібралтару до жовтня цього року. Вимогою Мадриду було внесення в положення Brexit принципу, де майбутні торгові договори, що буде укладати Лондон, не будуть стосуватися Гібралтару, якщо на це не буде попередньої домовленості Іспанії та Великобританії. Якби угоди не було досягнуто, це могло б порушити запланований перехідний період терміном у 21 місяць [67].

ЄС заявив, що перехідна угода може бути укладена лише в тому випадку, якщо Великобританія виконає свої зобов'язання щодо Гібралтару та ірландського кордону, що є ще одним непростим дипломатичним питанням Лондона.

Переговори між Іспанією та Великобританією переважно зосереджувалися навколо можливого спільного використання аеропорту Гібралтару [21].

Аеропорт побудований на суперечливому перехідному землі, який з'єднує Гібралтар з Іспанією, і який Мадрид не визнає територією Великобританії. Регулярними рейсами до британських міст він обслуговує близько півмільйона пасажирів на рік. Іспанія вже два рази домагалася спільного використання аеропорту, проте спроби були завжди невдалими. Згодом дипломатичний представник Іспанії все ж заявив, що будь-яка угода, пов'язана з польотами авіакомпаній між ЄС та Британією і узгоджена під час переговорів про Brexit, не поширюватиметься на міжнародний аеропорт Гібралтару.

Що стосується переговорів з питань економіки Гібралтару, то сторони домовилися про більш всебічний обмін фінансовими даними між

Великобританією та Іспанією, щоб запобігти уникнення сплати податків з боку жителів Гібралтару.

Передбачаючи втрату доступу до ринку ЄС внаслідок Brexit, уряд Гібралтару отримав «тверде зобов'язання від уряду Великобританії підтримувати та розширювати доступ до своїх фінансових ринків», включаючи «автоматичний доступ до Сполученого Королівства у банківській діяльності страхування, інвестиційних послуг та будь-яку іншу подібну сферу, де на цей момент застосовуються транскордонні директиви» [51].

4 березня 2019 р. Великобританія та Іспанія підписали вищезгадану угоду про оподаткування, що стосується Гібралтару. Це був перший договір за 300 років, в якому Гібралтар виступав третьою стороною, а не частиною Великобританії. Ця угода набула чинності 4 березня 2021 року та встановлювала посилену співпрацю між Іспанією та заморською територією Великобританії, яка надаватиме інформацію про працівників та активи іспанських фіскальних резидентів. Прямий ефект цієї угоди полягає в тому, що Іспанія вилучала Гібралтар зі свого списку податкових гаваней.

У жовтні 2018 року прем'єр-міністр Іспанії Педро Санчес на саміті ЄС у Брюсселі заявив, що сторони все ж дійшли до певних домовленостей щодо Гібралтару, і що це не буде заважати переговорам Великобританії з ЄС. Також він додав, що Іспанія не має намірів використовувати переговори щодо Brexit у цілях повернення території під суверенітет Іспанії й також не буде намагатися ускладнювати життя мешканцям Гібралтару [88].

Проте вже в листопаді Секретар ЄС в Іспанії звинуватив Великобританію у «злісних» змінах частини договору про Brexit, які стосуються Гібралтару, і заявив, що Мадрид заблокує угоду, якщо текст не буде змінений. Молодший міністр закордонних справ Іспанії у справах ЄС Луїс Марко Агіріано заявив, що Іспанія не підтримає Угоду про вихід Британії з ЄС, якщо частини текстів, що стосуються Гібралтару, не будуть роз'яснені. Він також заявив, що вважає, що

проект тексту Brexit був змінений «зловмисно і під покровом темряви». Зміни стосувалися статті 184 угоди про вихід Британії з ЄС [68].

У самій статті вказано, що «Союз та Сполучене Королівство добросовісно та з повагою відповідних правових порядків докладають максимум зусиль, щоб вжити необхідних заходів для оперативного узгодження угод регулювання їх майбутніх відносин, про які йдеться у політичній декларації від 2018, та проводити відповідні процедури з метою ратифікації або укладення цих угод і також забезпечити, щоб ці угоди застосовувались, наскільки це можливо, починаючи з кінця переходу періоду» [74].

Мадрид вимагав більш чітких формулювань у тексті, щоб побачити, що переговори щодо майбутніх відносин між Гібралтаром та ЄС будуть проводитися окремо від переговорів між Великобританією та ЄС – і що вони можуть продовжувати лише з дозволу Мадриду.

Агіріано стверджував, що ця стаття «невідома всім, за винятком того, хто її ввів, ніби зловмисно і під покровом темряви». Він також стверджував, що іспанські співробітники закордонних справ дізнались про це лише в ніч на середу, коли був опублікований проект Угоди про вихід. Він додав, що з того часу міністерство закордонних справ під керівництвом Жосепа Боррелля консультувалося з юридичними експертами та визначило, що обидва тексти повинні пояснити пункт про переговори в Гібралтарі.

Через два дні, у суботу, 24 листопада, посол Великобританії в ЄС сер Тім Барроу запевнив іспанське керівництво, що жодні майбутні торгові угоди навколо Brexit не будуть пов'язані з ринком Гібралтару. Також було ініційовано створення спеціального комітету, який займається питаннями Гібралтару та ЄС стосовно таких питань, як вільне пересування людей та контроль над кордонами. До складу комітету можуть входити лише представники Іспанії та Великобританії.

31 грудня 2020 року Іспанія та Великобританія досягли принципової домовленості, згідно з якою Гібралтар приєднується до Шенгенської зони Європейського Союзу. Був створений проєкт угоди, за якою: 1) Гібралтарські (повітряні) порти стають вхідними пунктами Шенгенської зони під відповідальністю Іспанії; 2) Елементи управління кордону будуть виконуватися агентством Frontex; 3) Скасування обмежень на рух товарів; 4) Початок співпраці між Гібралтаром та Європейським Союзом у сферах компетенції ЄС; 5) Візою для відвідування Гібралтару будуть шенгенські візи, в основному видані Іспанією [35].

Питання кордону з Ірландією виявилось набагато складнішим питанням для британського уряду. Для того, щоб розібратися в питанні ірландсько-британського кордону варто врахувати, що між країнами довгий період жевріє конфлікт стосовно Північної Ірландії. Також варто звернути увагу на специфіку регулювання кордону між країнами. Після завершення війни за незалежність Ірландії, з 1923 року між країнами почав діяти єдиний міграційний простір, що за своєю структурою був схожий на Шенгенську угоду, проте не мав юридичної сили [3]. За умовами угоди, кордони простору підлягали мінімальному контролю і громадяни мали право перетинати його лише з мінімальною перевіркою документів. В цей договір окрім Великобританії та Ірландії входили також острови Мен, Гернсі та Джерсі.

Згодом партнерство було призупинено з початком Другої Світової війни та були введені симетричні обмеження щодо пересування громадян, які потім в односторонньому порядку були скасовані Ірландією. Сполучене Королівство навпаки вводило жорсткіший міграційний контроль.

Ефективне співробітництво було налагоджене 2011 року після того, як представники Республіки Ірландія та Великобританії підписали меморандум про взаєморозуміння та закріпили в угоді обіцянки структурного співробітництва щодо ЄМІ та розробки автоматизованої системи управління кордоном. Вихід

Сполученого Королівства зі складу ЄС означав перетворення ірландсько-британського кордону на зовнішній кордон Європейського Союзу і фактично це повертало жорсткий контроль та обмеження на кордоні з Республікою Ірландія, що справді ставило під загрозу «Угоду Страсної п'ятниці», яка покладала кінець кровопролиттю між Ірландією та Британією [8].

На першому етапі переговорів щодо Brexit між Європейським Союзом та Сполученим Королівством Терезою Мей та Ж.-К. Юнкером було прийнято документ, в якому містилися принципи «узгодження норм і правил» (Regulatory Alignment). В ньому було домовлено, що після виходу Великобританії з ЄС Північна Ірландія повинна залишатися в правовому полі Євросоюзу навіть в той час, коли Британія вже не буде формально його частиною. ЄС використовував термін «full alignment», який передбачав те, що Північна Ірландія буде дотримуватися правил Митного Союзу та внутрішнього ринку ЄС. Зі свого ж боку Британія використовувала принцип «ніяких нових адміністративних бар'єрів», що передбачав введення обмежень після виходу Сполученого Королівства з юрисдикції ЄС лише за згоди уряду Північної Ірландії. Питання ж кордонів було перенесено на другий етап переговорів, які були присвячені обговоренню майбутніх відносин Сполученого Королівства та ЄС [17].

Власну позицію щодо вирішення питання Мей сформувала в ідеї «Плану Чекерс». Він передбачав створення зони вільної торгівлі і таким чином, як заявлялося, можна буде діяти в рамках Белфастської угоди 1998 та не порушувати її, а також створити спільну митну територію ЄС та Великобританії. Також вона наголошувала на тому, що відповідно до плану повинна припинитися «вільна міграція» громадян, але повинні бути створені нові, спільні правила переміщення громадян для того, щоб надавати вільний доступ для відвідування країн. На її думку, це стане хорошим поштовхом для вирішення питання щодо кордону з Ірландією.

Проте лідери ЄС відштовхнули «План Чекерс» та назвали його втілення нереальним, адже він порушує єдність чотирьох принципів Європейського Союзу - вільне переміщення товарів, громадян, послуг та капіталу - і для того, щоб не підривати їх, Сполученому Королівству доведеться залишитися в полі вільного ринку ЄС та залишити «прозорий кордон» з Ірландією. Дональд Туск відповів, що ЄС не влаштовує цей план з економічної точки зору і дав місяць на те, щоб уряд Великобританії запропонував новий план. У відповідь на це Тереза Мей заявила, що європейські лідери не поважають Сполучене Королівство та його рішення [77].

25 листопада 2018 року лідери ЄС ухвалили проєкт угоди щодо Brexit та підписали Політичну декларацію, що регулюватиме майбутні відносини між сторонами. Особливу увагу слід приділити рішенням щодо «backstop option», яке передбачало те, що до кінця перехідного періоду Великобританія буде знаходитися в митному союзі для того, щоб запобігти встановленню «жорсткого кордону». [27] На ньому робила значний акцент влада Ірландії, яка наполягала, щоб запланований механізм залишався частиною угоди. Але все ж варто наголосити, що стаття 1 договору вказувала, що цей механізм не призначений для формування постійних відносин між ЄС та Сполученим Королівством. Угода також передбачала, що в разі необхідності потрібно буде створити спеціальний комітет, який повинен буде консультуватися зі спільними інституціями Ірландії та Великобританії. Зазначалося також те, що якщо сторони не досягнуть домовленостей до кінця 2020 року, то Сполучене Королівство ризикує залишитися в Євросоюзі назавжди.

Проєкт угоди повинен був затвердити парламент Великобританії, проте очевидно, що британців він обував. Особливе невдоволення парламентарі висловлювали проти «backstop option». У відповідь на це Дональд Туск заявив, що позиція ЄС ясна і послідовна, і проєкт угоди про вихід Великобританії з ЄС

не підлягає перегляду. Став явним той факт, що ЄС використовував «backstop option» як важіль тиску на Сполучене Королівство та відтягував його вихід з ЄС.

За час свого прем'єрства Терезі Мей так і не вдалося досягти значних компромісів з ЄС, хоча варто зазначити те, що в угоду про вихід Великобританії з ЄС було додано поправку, сутність якої полягала в тому, що вона знижувала ризик для Сполученого Королівства подальшого членства в Митному Союзі на невизначений термін без права виходу. Тоді ж обидві сторони домовилися про те, що вони будуть розробляти засоби контролю за переміщенням товарів через кордони Північної Ірландії та зберігати їхню прозорість. Проте подібні поступки не задовольнили британський Парламент і голосування щодо угоди про вихід Великобританії з ЄС тричі провалювалися, що дало привід до відставки Терези Мей та відтермінування Brexit для Сполученого Королівства до 31 жовтня 2019 року.

Отже, можна зробити висновок, що питання кордонів значно вплинуло на хід переговорів стосовно Brexit. Особливо це стосується перемовин щодо кордону з Ірландією та механізму «backstop option», який був прописаний у проекті угоди виходу Сполученого Королівства з Європейського Союзу та став каталізатором політичної кризи та відставки прем'єр-міністра Терези Мей. Варто також враховувати проблему іспанського кордону, адже Іспанія всіма силами намагається повернути територію Гібралтару під свій контроль та використовувала це питання як засіб впливу на переговорах щодо Brexit.

2.4 Обговорення юрисдикції Європейського Суду

Юрисдикція Європейського Суду Справедливості була одним із невіршених питань на першому етапі переговорів щодо Brexit. У ході другого етапу перемовин питання судових повноважень в забезпеченні виконання угоди

про вихід все ж залишалося дискусійним [61]. Основні положення щодо вирішення цієї проблеми ЄС виклав в положеннях угоди про вихід Великобританії з Європейського Союзу, де ЄС прагнув домінації європейської юрисдикції.

26 травня 2018 року на конгресі, що відбувся в Лісабоні, Мішель Барньє, голова делегації ЄС на переговорах щодо Brexit, пояснив, чому юрисдикція ЄС щодо угоди про вихід є надзвичайно важливою. Він повторив, що угода про вихід не є звичайною угодою, а Європейський суд не є звичайним міжнародним судом. Суд повинен мати перевагу, щоб зберегти фундаментальні принципи, які Союз встановив у процесі європейської інтеграції. Сама угода про вихід має пряму дію, і приватні сторони можуть покладатися на її положення в судах для захисту своїх прав без будь-якого втручання держави. Це також угода, положення якої органічно пов'язані з законодавством ЄС, оскільки йдеться про вилучення однієї з держав-членів з цього закону. «Це просто про впорядкований відхід», — пояснює Барньє [70].

Мотивом закріплення юрисдикції Європейського суду в угоді про вихід є прагнення Союзу зберегти автономію права ЄС. Це необхідно з двох причин. По-перше, це необхідно для того, щоб уникнути ризику конкурентних тлумачень, які можуть поставити під сумнів авторитет Суду та поставити під загрозу узгодженість та правову визначеність в ЄС. По-друге, жоден іноземний орган не повинен мати можливість вирішувати, що означає право ЄС, і нав'язувати тлумачення цього закону, які були б юридично обов'язковими для ЄС та його інституцій. Ось чому, як тільки міжнародна угода перейме суть положень законодавства ЄС або надає обов'язки їх застосування, ЄС буде мати право єдиним тлумачити закони. Ось чому Барньє попереджає, що «без угоди про юрисдикцію не буде угоди про вихід і не буде перехідного періоду» [61].

Бачення юрисдикції ЄС в угоді про вихід Сполученого Королівства з ЄС викладалося наступним чином. По-перше, під час перехідного періоду

британські судові та адміністративні установи будуть зобов'язані тлумачити законодавство ЄС, яке охоплюється угодою, відповідно до прецедентного права Європейського суду ЄС. По-друге, ЄС бачив перспективу проникнення права ЄС у внутрішнє законодавство Великобританії. Яскравим прикладом можуть стати регламенти ЄС щодо координації систем соціального забезпечення. Якщо ЄС змінить їх після закінчення перехідного періоду, їх зміни будуть застосовуватися у Великобританії без її участі у правках. По-третє, Європейський Суд зберігатиме повну юрисдикцію над Великобританією протягом перехідного періоду. Зокрема, Суд ухвалюватиме рішення щодо позовів про порушення, які Європейська комісія або держава-член буде подавати проти Сполученого Королівства під час перехідного періоду, що може привести до тривалого розгляду, який, у свою чергу, може продовжитися після закінчення цього періоду. Це може закінчитися фінансовими санкціями, накладеними на Великобританію після завершення переходу. По-четверте, Європейський Суд має відігравати ключову роль у вирішенні суперечок між ЄС та Великобританією, які можуть виникати стосовно угоди про вихід. Все ж, сторони погоджувалися, що основною ключовою інституцією буде залишатися Об'єднаний комітет, але він завжди буде мати право передати справу до Суду. І якщо комітет за 3 місяці не вирішував певне питання, воно повинне буде переданим ЄС або Сполученим Королівством до Європейського Суду. І якщо Суд ЄС винесе своє рішення, а сторона-порушник не виконає його, у потерпілої сторони буде два варіанти: або розпочати нову процедуру в Європейському суді, щоб домагатися накладення вищезазначених фінансових санкцій; або призупинити дію частини угоди про вихід, за винятком положень про права громадян. Саме призупинення може бути переглянуто Європейським судом [18].

Хоч і Сполучене Королівство не змогло розробити власну альтернативу тексту угоди про вихід, воно все ж наполягало на тому, що юрисдикція Європейського Суду повинна закінчитися, і що арбітром у суперечках між

сторонами не може бути суд будь-якої сторони. Було також наголошено на тому, що правило, яке забороняло передавати британським судам та трибуналам будь-які питання до Європейського Суду в день Brexit або після нього, порушує статтю угоди про вихід, в якій вказано, що співпраця між судами буде тривати ще 8 років після виходу Сполученого Королівства з Євросоюзу [63]. Що стосується варіантів механізму вирішення суперечок після Brexit, то Палата лордів не надавала чіткої відповіді і у 2018 році заявила, що не буде дотримуватися моделі вирішення суперечок за зразком моделі Суду ЄАВТ [37].

Ще одним пунктом переговорів у правовій сфері, що не був вирішений під час першого етапу переговорів, стала юрисдикція Європейського Суду з прав людини [37]. ЄС одразу зазначив, що після Brexit Великобританія повинна мати певні зобов'язання перед цією інституцією, що, звісно, викликало обурення британських консерваторів, що виступали за «розлучення» за Страсбурзьким судом. Критики вважали, що обмеживши дію ЄСПЛ можна вирішити проблему права голосу для ув'язнених. Замінити його юрисдикцію цілком можна британським білем про права, що дасть Сполученому Королівству змогу повний контроль над власним законодавством. Аргументи критиків в основному посилалися на те, що Закон про права людини від 1998 року захищає терористів та «проповідників ненависті». Яскравим прикладом може слугувати радикальний ісламіст Абу Хамза, якого не мали права депортувати до США через його право на свободу катувань, в той час, як він пропагував радикальний Іслам і насильство в містах Великобританії.

Вивчаючи це питання обов'язково слід наголосити, що існують помилкові твердження, які сприяють негативному ставленні до Закону про права людини в Великобританії. Під час референдуму 2016 року опитуванні часто плутали судові структури ЄС та ЄСПЛ. І незважаючи на те, що Велика Британія має вийти з ЄС, то вона все одно не виходить з Ради Європи. Іншим моментом, який викликає проблеми, є уявлення громадян про те, що Сполученому Королівству необхідно

рухатися до «більш британського» і «менш європейського» розуміння прав людини. Проте, історично склалося так, що насправді конвенція прав людини була частково розроблена британцями. Найвідомішими були Вінстон Черчилль та депутат від консерваторів Девід Максвелл-Файф. Великобританія була не просто прихильницею конвенції, а й лідером у спільній розробці правил та забезпеченні її використання на наднаціональному рівні через Європейський Суд. Крім того, вона була першою країною, яка ратифікувала конвенцію. І тому іронічно, що зараз Консервативна партія Великобританії ставить під сумнів ті правила, що розробили попередники в 1950 році [55].

Проте в Великобританії також існували противники скасування цих правил. Найбільше проти цього виступали різноманітні правозахисні організації, що наголошували на тому, що вихід з ЄС та недотримання його правил позбавить багато соціальних груп належного захисту. Запропонований урядом білль про права, на думку правозахисників, підірве міжнародний моральний авторитет Великобританії та може почати процес перегляду Конституції Сполученого Королівства. Відмова від цих правил створить діру в забезпеченні прав у Великобританії, оскільки деякі права та засоби судового захисту не мають чітких еквівалентів у законодавстві країни [84].

Європейська комісія попередила, що у випадку, якщо Великобританія вийде з-під юрисдикції суду, то запуститься «принцип гільйотини», що скасує домовленості у правовій сфері між сторонами [33].

Позиція Великобританії здебільшого збігалася із позицією Євросоюзом. Так у «Білій книзі» Сполученого Королівства було вказано, що після виходу з Євросоюзу залишиться з ЄСПЛ для того, щоб не підривати співпрацю з ЄС у правовій галузі та у сфері безпеки. Проте все ж звучали заклики до розриву співпраці, адже це, за словами Терези Мей, «зв'язувало руки» безпековим структурам Великобританії та заважало здійснювати ефективну політику.. Це викликало занепокоєння в ЄС, але згодом речниця міністерства юстиції

Сполученого Королівства зробила заяву, що Велика Британія не заперечує, що закон про права людини може бути скасований, але країна буде віддана членству в ЄСПЛ після Brexit та буде з повагою ставитися до його правил [57].

Отже, можна зробити висновок, що на другому етапі переговорів Європейський Союз все більше і більше починав тиснути на Великобританію в питанні юрисдикції Європейського Суду. Основною перешкодою на шляху Великобританії до «незалежності» власної судової системи було те, що ЄС не визнає тлумачення законодавства ЄС від будь-якого іншого органу. Також чималу роль зіграло прагнення ЄС залишити Великобританію в полі власного законодавства навіть після її виходу з ЄС.

Висновок до розділу II

Враховуючи викладений вище матеріал, ми можемо прослідкувати, що під час другого етапу переговорів охоплювалося багато питань і, що важливо, не всі залишилися закритими. Насамперед це стосується питання вилову риби, питання фінансів та питання переміщення громадян. Проте вже під час дослідження цього пункту ми можемо прослідкувати, що обговорення надали більше ясності щодо позицій сторін щодо майбутніх відносин.

Якщо розглядати питання свободи переміщення громадян або юрисдикцію судових структур Євросоюзу, то ми можемо побачити, що Великобританія дотримувалася своїх основних цілей – позбавитися від контролю ЄС та покращити власну безпеку шляхом повного взяття під контроль міграційної політики. Проте ЄС прагнув залишати країну під власною юрисдикцією та використовував власні важелі тиску на неї з метою досягнення цілей.

Найбільш обговорюваним стало питання кордону з Республікою Ірландія, що призвело до численних суперечок. Варто зазначити, що проблеми виникали і з Іспанією також, проте сторони змогли досягти швидкого компромісу стосовно території Гібралтару, але з Ірландією був єдиний сухопутний кордон з ЄС, що давало ризик утворенню «жорсткого кордону» та численних перевірок і мит. Проблему намагалися розв'язати за допомогою механізму «backstop option», проте він все ж приніс негативний відтінок у процес Brexit, адже рішення про його прийняття обурювало парламентарів Великобританії, що відтермінувало процес прийняття угоди та затягувало вихід Сполученого Королівства з ЄС.

РОЗДІЛ III. ЗАКЛЮЧНИЙ ЕТАП ПЕРЕГОВОРІВ ТА ВИХІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ З ЄС.

3.1 «Нова угода» Бориса Джонсона та завершальний етап переговорів щодо Brexit

24 липня 2019 року Борис Джонсон офіційно став прем'єр-міністром Сполученого Королівства. Він змінив на посаді Терезу Мей, що так і не змогла своїми зусиллями довести процес Brexit до кінця. Джонсон був прихильником виходу Великобританії з ЄС без угоди, тобто жорсткого Brexit. В перші місяці своєї роботи він вирішив змінити тактику та оголосив «Пророгацію» - перерву в роботі парламенту [82]. На думку критиків, зробив він це, щоб обмежити можливості Парламенту Великобританії та відкрити шлях до жорсткого виходу з ЄС. Проте перед перервою парламентарі все ж встигли прийняти закон, що забороняв вихід Великобританії з Євросоюзу без угоди [86].

Тому Джонсон був вимушений шукати компромісні рішення. Найбільшим його вкладенням у Brexit стала «Нова велика угода» 17 жовтня 2019 року. В загальному, пункти угоди повторюють домовленості, що були досягнуті Терезою Мей, але все ж основну увагу в цій угоді приділяли новому рішенню проблеми кордону між Північною Ірландією та Республікою Ірландія [20].

В новій угоді було вказано, що у сфері регулювання товарообігу, що включає в себе маркування товарів та контроль виробничого процесу, Північна Ірландія буде дотримуватися правил ЄС, а не Великобританії. Це позбавляє необхідності в перевірці товарів, включаючи продукти харчування та сільськогосподарську продукцію на кордоні між Північною Ірландією та Ірландією, адже сторони будуть частиною «загальної зони регулювання острова». Проте все ж збільшувався обсяг перевірок на інших частинах Великобританії.

Оскільки Північна Ірландія буде відокремлена від решти Великобританії, коли йдеться про митні та інші правила ЄС, угода надає їй Асамблеї право голосу за цими новими домовленостями. Але це відбудеться лише через чотири роки після закінчення перехідного періоду. Перехідний період має тривати щонайменше до кінця 2020 року. Таким чином, чотирирічний період триватиме до кінця 2024 року. Якщо Асамблея Північної Ірландії проголосує проти нових домовленостей, вони перестануть діяти за два роки, і в цей час «спільний комітет» підготує рекомендації для Великобританії та ЄС щодо вирішення проблем. Якщо протягом цього дворічного періоду не буде досягнуто жодної угоди, в Ірландії може знову виникнути жорсткий кордон. Якщо Асамблея простою більшістю голосів прийме положення, то вони діятимуть ще чотири роки. Якщо угода отримає «міжгромадну підтримку», то вони діятимуть упродовж восьми років. Під міжгромадною підтримкою в угоді розуміється понад 50% членів Асамблеї від юніоністів та націоналістів, які проголосували «за», або не менше 40% членів від кожної категорії, якщо загалом «за» проголосувало не менше 60% членів Асамблеї. Уряд Великобританії заявив, що якщо Асамблея Північної Ірландії все ще не засідатиме в цей момент, він буде вживати альтернативні заходи для того, щоб голосування могло відбутися.

У новій угоді йдеться про те, що законодавство ЄС про податок на додану вартість, що стягується при здійсненні покупок буде застосовуватися в Північній Ірландії, але тільки щодо товарів, а не послуг. Але воно також дозволяє Північній Ірландії мати ставки ПДВ, відмінні від ставок у решті Великобританії, що зазвичай не допускається законодавством ЄС. Наприклад, якщо Великобританія вирішить зменшити ПДВ на побутове паливо до нуля, Північній Ірландії все одно доведеться залишити його на рівні 5%, що є мінімумом ЄС. Це також означає, що Північна Ірландія може отримати ті самі ставки ПДВ на певні товари, що й Республіка Ірландія, щоб уникнути несправедливих переваг з обох боків кордону.

Податки також не будуть стягуватися з «особистого майна», яке перевозиться з Великобританії до Північної Ірландії. Це захищатиме покупки через Інтернет та всі товари, що купуються для особистого, а не комерційного використання. Мито сплачуватиметься за товари, що імпортуються з Великобританії для комерційного використання, якщо не буде доведено, що товари залишаються в Північній Ірландії або призначені для особистого користування, як зазначено вище. Було запропоновано систему знижок, що дозволить імпортерам отримати компенсацію. Тарифи будуть застосовуватися до комерційних товарів, що ввозяться з Великобританії до Північної Ірландії з третіх країн, якщо не буде встановлено, що вони призначені лише для використання у Північній Ірландії. Влада Великобританії виконуватиме цю роботу від імені ЄС. Якщо вдасться довести, що ці товари залишаються у Північній Ірландії, мита будуть відшкодовані імпортеру. Критерії того, як довести, що товари, що ввозяться, залишаються в Північній Ірландії та дають право на повернення мит, ще належить розробити [54].

Що стосується загальних майбутніх торгових відносин між сторонами, то наголошувалося на тому, що ЄС та Сполучене Королівство будуть прагнути укласти торгові угоди з нульовими тарифами та необмеженими квотами. Вся Великобританія, включаючи Північну Ірландію, може необмежено укласти торгові угоди.

Майбутні відносини ЄС та Великобританії згідно з угодою розглянуті в політичній декларації. Вона не має обов'язкової юридичної сили й також в ході переговорів вона була переглянута сторонами. У ній ЄС та Сполучене Королівство домовилися, що будуть працювати над підписанням угоди про вільну торгівлю, а в червні 2020 року відбудеться зустріч на високому рівні для того, щоб проконтролювати, чи є прогрес у справі. Також було введено новий термін «рівне ігрове поле», що означав поля співпраці, у яких Великобританія буде дотримуватися нормативних актів Європейського Союзу [85]. Важливим

фактом було те, що усі посилання на цей термін були вилучені з угоди про Brexit, яка має обов'язкову юридичну силу, і переміщені в Політичну декларацію, яка, як була сказано раніше, обов'язкової юридичної сили не має. У ній також сторони залишили заяви про те, що вони будуть дотримуватися однакових високих стандартів у сфері державної допомоги, конкуренції, соціальних стандартів, стандартів зайнятості, навколишнього середовища і, що теж важливо, податкових питань.

Виникала проблема, що нову угоду все одно потрібно було затвердити Парламентом Великобританії. Однак більшість в Палаті громад займали якраз опоненти Джонсона, що могли так само провалити голосування за угоду, як це неодноразово ставалося за прем'єрства Терези Мей. Тому не дивно, що новий договір піддався критиці і був названий ще гіршим, ніж той, що був укладений Мей [90]. Навіть союзники Джонсона з Демократичної юніоністської партії (ДЮП) описали цю угоду як ту, в якій проблеми кордонів зберігаються та не вирішуються, і тому не варто розраховувати на її підтримку. Тому 19 жовтня 2019 року Борис Джонсон під тиском парламенту знову просить в ЄС відстрочку Brexit. Проте одночасно з проханням про відтермінування він також надіслав лист європейським колегам, у якому він заявив, що прохання про відтермінування є помилкою Парламенту і те, що уряд не залишить спроб прийняти угоду, і що це їм вдасться зробити до 31 жовтня, як і було заплановано [11].

Європейські колеги Джонсона прийняли рішення відтермінувати вихід Сполученого Королівства до 31 січня 2020 року. Скориставшись цим, у Великобританії приймають рішення провести позачергові парламентські вибори, що відбулися 12 грудня 2019 року.

Варто зазначити, що за законодавством Великобританії вибори повинні були пройти лише у 2022 році, проте Джонсон все ж прийшов до висновку, що це рішення про дострокові парламентські вибори є необхідним для виводу країни

з глухого куту. Підтримали це рішення навіть опозиційні політики Великобританії.

Під час виборів питання Brexit стояло переважно у всіх партій пріоритетним. Проте їхні позиції щодо нього кардинально відрізнялися. Консерватори рекламували «Нову Угоду» Бориса Джонсона про вихід з Європейського Союзу і стверджували, що вони нарешті «звільнять» Сполучене Королівство від Євросоюзу. Натомість лейбористи стверджували, що вони будуть продовжувати вести переговори щодо «м'якого» Brexit. Тим часом ліберальні демократи виступали за повну відмову від виходу Великобританії з Європейського Союзу, а партія Brexit заявляла про прагнення повного розриву з ЄС та виходу без угоди.

Аналізуючи передвиборчу кампанію можна було побачити, що вибори 2019 року кардинально відрізнялися від попередніх через те, що відбувалося зростання впливу менших партій і це призводило до ризику того, що парламент не зможе сформувати коаліцію належним чином і це може поставити під загрозу адекватний розгляд питання Brexit. «Парламент з консервативним урядом в меншості спричинить ризик «паралічу», який спостерігався в Парламенті останні два роки», - наголошувало інформаційне агентство CNN. В такому випадку Джонсону доведеться просувати власну угоду в парламенті з величезним ризиком провалитися знову.

Також якщо на виборах більшість місць займуть лейбористи, це збільшує ймовірність повторного референдуму щодо Brexit і враховуючи настрої ліберальних демократів та Шотландії, що не лише прагне залишитися в Європейському Союзі, а й покинути Великобританію шанси лейбористів кардинально збільшувалися. Проте навіть, якщо консерватори отримають більшість все одно не зникатиме ризик розколу в партії Джонсона щодо переговорів може затягнутися, адже попереду ще затвердження торгової угоди, що повинна бути укладеною до кінця перехідного періоду [48].

За результатами виборів консерватори все ж отримали 365 місць в Парламенті [6]. Цікавим є той факт, що більшість консерваторів замінили на посаді політиків-лейбористів з так званої «Червоної стіни», тобто з округів Йоркширу, Мідленсі, Північно-східного Уельсу та Північної Англії де зазвичай панують пролейбористські настрої. Лейбористи на виборах отримали в Парламенті лише 202 місця і це стало найбільшою політичною поразкою партії від 1935 року [65].

Зважаючи на те, перешкод щодо прийняття угоди про вихід Сполученого Королівства з Європейського Союзу вже не було, Палата громад без проблем затвердила нові умови виходу і вже 24 січня 2020 року в Лондоні та Брюсселі було підписано угоду про Brexit [49].

Враховуючи матеріал викладений вище, можна зробити висновок, що Парламент Великобританії перешкоджав укладенню угоди між ЄС та Сполученим Королівством через те, що одна частина прагнула залишити Британію в ЄС, а інша не бажала виходити на не вигідних умовах. Попередній досвід Терези Мей показав Джонсону, що потрібно змінити тактику та обійти обмеження Парламентом. Спочатку він оголосив про перерву в роботі Парламенту, проте він зазнав невдачі через те, що депутати встигли прийняти закон, що забороняє Brexit без угоди. Тому йому довелося шукати компроміс та домовлятися про нову угоду з ЄС. Нова угода практично не відрізнялася від попередньої, проте там містилися важливі пункти, що на думку політиків, розв'язують проблему кордонів з Республікою Ірландія. Новий договір також провалився на голосуванні й тому було прийнято рішення призначити позачергові вибори, на яких перемогли консерватори і дали змогу затвердити угоду про вихід. Офіційну угоду було підписано 24 січня 2020 року, проте між сторонами формально залишаються невирішені питання, що будуть надалі обговорені.

3. 2 Торгова угода від 31 грудня 2020 року як важливий елемент нових відносин Великобританії та ЄС після Brexit

Вихід Великобританії з ЄС супроводжувався прийняттям торгової угоди, що набула чинності о 23:00 31 грудня 2020 року. Документ, що складається з 1246 сторінок містив у собі детальну інформацію щодо майбутніх взаємовідносин щодо забезпечення правопорядку в галузі ядерної безпеки, процедури вирішення суперечок і також складався з низки спільних декларацій. Великобританія опублікувала текст угоди всього за п'ять днів до закінчення перехідного періоду, метою якого було згладжування процесу виходу з одного із найбільших торгових блоків світу. Борис Джонсон у своїй промові прокоментував угоду наступним чином: «Хоч ми і йшли на справедливі компроміси під час переговорів, ми все одно не відхилилися від мети відновлення національного суверенітету, що якраз і було центральною метою виходу з Європейського Союзу» [25]. За словами британських політиків, угода укладена в останню хвилину, дозволить мати «особливі» відносини з ЄС, що будуть схожі на тісні зв'язки Великобританії та Сполучених Штатів на міжнародній арені. Також британський політик Майкл Гоув додав, що ця угода нарешті покінчила з «потворним» процесом виходу з Євросоюзу і дозволила сторонам розпочати нові відносини, на які покладаються великі надії.

У самому договорі узгоджувалися також подальші відносини стосовно таких ключових питань як торгівля, послуги, подорожі, риболовля, питання судових інстанцій ЄС, освіти та безпеки [28].

У сфері торгівлі сторони домовилися, що з 1 січня не буде жодних додаткових тарифів або обмежень, тобто сторонам вдалося уникнути побоювань, що деякі товари зможуть стати набагато дорожчими. Проте, все ж запроваджувалися певні обмеження, наприклад, обмеження для Великобританії стосовно необробленого м'яса, що не було заморожене до -18 градусів за

Цельсієм [53]. Також були попередження для підприємців, адже будуть готуватися нові документи здійснення торгівлі через порти.

У новій угоді було багато обмежень у сфері надання послуг. Наприклад, підприємства, які пропонують послуги у таких сферах як банківська справа, архітектура та бухгалтерський облік втратять автоматичне право доступу до ринків ЄС. Також більше не буде автоматичного визнання професійної кваліфікації лікарів та кухарів. Замість того, щоб дотримуватися єдиного набору правил для всього ЄС, підприємствам Великобританії потрібно буде дотримуватися правил кожної окремої країни. Людям із кваліфікацією, отриманою у Великобританії, буде важче продавати свої послуги в ЄС і особам потрібно буде перевірити правила кожної країни, щоб переконатися, що їхня кваліфікація все ще визнана. Однак Велика Британія та ЄС пообіцяли продовжити переговори, щоб спробувати покращити доступ до сфери послуг у майбутньому.

Також через угоду може постраждати сфера туризму, адже тепер громадянам Великобританії знадобиться віза для перебування в ЄС більше 90 днів протягом періоду тривалістю у 180 днів [80]. Більше того, банки у Великобританії тепер будуть мати право відмовити у веденні рахунків для резидентів Євросоюзу і навпаки.

Потрібно ще також ще взяти до уваги і те, що починаючи з 2022 року згідно з новою Європейською системою інформації та авторизації подорожей (Etias), громадяни третіх країн, включаючи Сполучене Королівство, повинні будуть платити за скасування візи для відвідування країн Шенгенської зони. Це коштуватиме мандрівникам 7 євро і сертифікат буде дійсним протягом трьох років. З виходом Великобританії з ЄС ускладняться також і подорожі автомобілем країнами Союзу. Тепер громадянам країни обов'язково потрібно отримати страховий сертифікат, який потрібно отримати за шість тижнів до поїздки. Після 31 грудня туристам потрібно промаркувати власні автомобілі

наклейкою «GB», навіть якщо подібна позначка уже є на номерному знаку машини. Також більше не будуть дійсними паспорти домашніх тварин ЄС, що ускладнює поїздки з тваринами через вимогу отримання сертифікатів про здоров'я тварини після кожної поїздки, а європейські картки медичного страхування залишаться чинними до закінчення терміну їх дії без продовження.

У 2017 році ЄС скасував додаткові збори за роумінг для громадян ЄС, які подорожують іншими країнами Союзу. Проте після виходу з Євросоюзу на Великобританію більше не поширюється заборона на додаткову плату за роумінг. Проте обидві сторони погодилися, що будуть заохочувати операторів мати «прозорі та розумні тарифи» на роумінг. Чотири основні телефонні мережі Великобританії – EE, Three, Vodafone та O2 влітку пообіцяли не вводити тарифи. Представник EE сказав: «Наші клієнти, які їдуть у відпустку та подорожують ЄС, продовжуватимуть користуватися інклюзивним роумінгом». Було вказано, що Уряд Великобританії найближчим часом планує створити проєкт картки глобального медичного страхування, але інформація ще досі не оприлюднена [13].

Питання риболовлі зашилося гострою проблемою в відносинах між сторонами. За умовою угоди протягом наступних п'яти з половиною років Велика Британія поступово отримає більшу частку риби зі своїх власних вод [31]. Вона має право вирішити заборонити перебування рибальських човнів ЄС з 2026 року, але ЄС буде дозволено ввести податки на британську рибу у відповідь. Деякі рибалки і досі невдоволені угодою. Федерація шотландських рибалок, наприклад, каже, що угода не дає Великобританії достатнього контролю над її водами. Починаючи з 2026 року, Велика Британія та ЄС будуть проводити регулярні переговори щодо доступу до риболовлі [74]. Тож попереду можуть бути ще гостріші суперечки.

Юрисдикція суду викладалася наступним чином: Європейський суд (ECJ) не буде здійснювати жодної ролі в Великобританії. Суперечки, які не можуть

бути вирішені між Великобританією та ЄС, замість цього будуть передані до незалежного суду. Проте Європейський суд все ще може відігравати роль у Північній Ірландії, оскільки вона продовжує дотримуватися деяких торговельних правил ЄС [60]. Якщо будь-яка сторона занадто далеко відійде від поточних правил щодо стандартів продукції, то в майбутньому на деякі товари можуть бути введені тарифи (імпортні збори). Варто також зазначити, що згідно з Планом виходу Бориса Джонсона передбачався перегляд чинних норм європейського законодавства, що уже діють у Великобританії. Якщо порівнювати з підходом Терези Мей, то ми можемо прослідкувати, що згідно з баченням колишнього прем'єр-міністра країни лише Верховний Суд Сполученого Королівства мав право оскаржувати імplementовані норми ЄС. Борис Джонсон ж з свого боку планує розширити можливості судової системи країни і надати судам нижчих інстанцій подібні повноваження.

Що стосується сфери безпеки, то багато експертів вважає, що знизиться ефективність боротьби з тероризмом. У підсумковому варіанті угоди щодо Brexit зазначено, що Велика Британія зберігатиме доступ до деяких баз даних, включаючи обмін інформацією щодо ДНК злочинців. Згідно з угодою, Велика Британія більше не матиме автоматичного доступу до ключових баз даних безпеки, таких як оперативні повідомлення про переміщення особистостей та предметів (Шенгенська інформаційна система), але матиме можливість отримати доступ за запитом.

Варто вказати на те, що під час переговорів з Великобританією, ЄС виступав проти пропозицій Сполученого Королівства щодо окремої угоди про безпеку. Проте з іншого боку розчарувався, коли уряд Джонсона дав зрозуміти, що він не зацікавлений в офіційній структурованій співпраці у сфері зовнішньої політики та міжнародної безпеки. Щодо внутрішньої безпеки ЄС почав вимагати від Великобританії набагато більше ніж від країн, що не входять до ЄС, але співпрацюють з ним в безпековій сфері [75].

За угодою вона підтримуватиме робочі відносини з основними правоохоронними органами ЄС – Європолем та Євроюстом, які надають платформи для обміну інформацією, проведення спільних розслідувань, спецоперацій та судового переслідування. Велика Британія не буде членом правоохоронного органу ЄС Європолу, але матиме присутність у своїй штаб-квартирі [44]. Було також описані положення щодо співробітництва правоохоронних та судових органів у сфері боротьби з відмиванням грошей, фінансування тероризму і також заморожуванням та конфіскації активів.

Перед підписанням угоди серйозному обговоренню піддався механізм Європейського ордеру на арешт (EAW), що за своєю сутністю є спрощеною транскордонною судовою процедурою видачі злочинців [45]. Найбільше критики стосовно нього висловлювали консерватори Парламенту Великобританії, однак практикуючі юристи все ж ставали на його захист, адже він був ефективно використаний близько тисячі разів за останні декілька років співпраці ЄС та Сполученого Королівства. В Угоді сторони домовилися про взаємну видачу розшукуваних злочинців за зразком угод, що були підписані раніше ЄС з Норвегією та Ісландією. Важливо зазначити, що подібні процедури не регулюватимуться арбітражем Європейського Суду, а будуть діяти за стандартними правилами співробітництва в безпековій сфері.

Невирішеним залишилося питання доступу Великобританії до Шенгенської інформаційної системи. Вона є надзвичайним важливим інструментом ефективної політики безпеки Великобританії, адже поліція та прикордонники країни надзвичайно часто консультуються з даною структурою. Угода містить в собі правові положення щодо двостороннього обміну інформацією, проте це не дає можливості відповідним британським структурам звертатися до загальноєвропейської бази даних в режимі реального часу. Тому між сторонами очікуються нові переговори для заповнення даного пробілу [75].

Ще однією особливістю угоди було те, що Велика Британія більше не зобов'язана дотримуватися стандартів ЄС щодо захисту даних, але обмін даними продовжуватиметься в той же спосіб протягом щонайменше чотирьох місяців, доки Великобританія не змінить свої правила захисту даних.

Торгова угода також внесла свої корективи у сферу науки та освіти. Особливо це стосувалося навчання студентів за програмою Erasmus+. Минула програма діяла з 2014 по 2020 рік і її функціонування збігалось з семирічним бюджетним циклом ЄС. За роки участі в Erasmus+ Великобританія виділила понад 680 мільйонів євро на різноманітні проекти в рамках програми і також відправила до інших країн понад 128 000 студентів.

Сполучене Королівство та ЄС домовилися, що під час перехідного періоду Великобританія також зможе брати участь в програмі. Уряд Великобританії згодом пояснив, що участь студентів з країни будуть здійснюватися на таких умовах: «Велика Британія продовжуватиме повноцінно брати участь у поточних (2014–2020) програмах Erasmus+ та Європейського корпусу солідарності (ESC) згідно з Угодою про вихід, узгодженою з ЄС. Проекти, на які були успішно подані заявки під час поточних програм, продовжуватимуть отримувати фінансування ЄС протягом усього терміну дії проекту, включно з тими програмами, фінансування яких триває після 2020 року та до кінця перехідного періоду. Учасники, які планують навчатися, працювати волонтером або проводити час за кордоном через біржі Erasmus+ та ESC, зможуть повною мірою брати участь протягом усього терміну обміну». Особлива ситуація складалася у випадку зі студентами університетів Північної Ірландії, адже вони продовжуватимуть брати участь у програмі Erasmus в рамках домовленості з урядом Ірландії навіть після перехідного періоду [23].

Потенційно Велика Британія може продовжувати брати участь в програмі, але вже як третя країна як, наприклад, Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн, Туреччина, Сербія та Північна Македонія. В лютому 2020 року Великобританія

опублікувала новий документ, у якому викладено загальний підхід до майбутніх відносин з ЄС. Зокрема, щодо програми Erasmus+ в документі вказано, що Сполучене Королівство готове розглянути участь в програмах ЄС для третіх країн, але за умови, що це відповідатиме інтересам країни. З моменту публікації цього документу Сполучене Королівство опублікувало низку проєктів текстів угод, які держава прагне укласти з Європейським Союзом, проте жоден з них не охоплював Erasmus+.

Заплановано також нову програму, яка названа на честь математика Алана Тьюринга, що розпочалася у вересні 2021 року, що буде схожа на Erasmus, але включатиме країни по всьому світу [81]. Стверджують, що ця програма чи так звана «схема Тьюринга» справді стане заміною Erasmus. Департамент освіти Великобританії заявляє, що ця програма надаватиме фінансування для понад 35 тисяч студентів для навчання у різних країнах світу, і у 2021-2022 роках на це піде близько 100 мільйонів фунтів стерлінгів. Нова схема буде здебільшого орієнтована на студентів із неблагополучних сімей.

Хоч Борис Джонсон і переконував, що Brexit не загрожує участі в освітній програмі Erasmus, і що уряд використовує усі можливості, аби зберегти участь країни у цій програмі, було прийнято рішення розширити перспективи навчання і подальшого працевлаштування, розробивши власну і водночас міжнародну схему, яка забезпечує співвідношення ціни та якості. Зокрема, це не лише хороший шанс підняти рівень можливостей Великобританії, а й також отримати перестраховування на випадок, якщо раптом Сполучене Королівство не зможе залишитися у європейській програмі.

До прикладу, Вів'єн Стерн, директорка організації британських університетів на міжнародному рівні (UUKi – Universities UK International), сказала, що її організація хоч і буде розчарована у випадку виходу Великобританії з європейської програми Erasmus, все ж вважає схему Тьюринга «фантастичним проривом». Вона також зазначила, що тепер пріоритетним буде

міжнародна співпраця задля того, аби розібратися із фінансуванням тих іноземних студентів, які наразі навчаються у британських університетах за програмою Erasmus.

Занепокоєння у неї викликало також те, що, до прикладу, у 2018 році економіка Сполученого Королівства отримала 440 мільйонів фунтів стерлінгів завдяки студентам, що приїхали навчатися по обміну, і що подібні суми значно скоротяться поза межами Erasmus.

Звісно, у цієї ініціативи були не лише прихильники – перша пані міністр Шотландії Нікола Стерджен назвала рішення покинути програму Erasmus «культурним вандалізмом», а також колишній прем'єр-міністр Гордон Браун закликав залишитися частиною європейської програми.

Аналізуючи дану угоду, можна зробити висновок, що відносини між Європейським Союзом та Сполученим Королівством справді вийшли на новий рівень. Порівняти їх можна з відносинами між Швейцарською Конфедерацією та ЄС, стосунки яких базуються на взаємовигідній основі. В цілому Борис Джонсон та його попередники змогли досягти поставленої цілі Brexit – відновлення державного суверенітету Великобританії. Це ми можемо побачити з відновлення верховенства юрисдикції власних судових структур в Королівстві і також правом самостійно здійснювати власну зовнішню політику.

Проте попри численні досягнення все ж варто виділити негативні сторони цієї угоди. Найбільше постраждали працівники з Великобританії кваліфікації яких та дозволи працювати на території ЄС анулювалися через скасування взаємного визнання сертифікатів. Постраждає і також сфера туризму, що й так вже пошкоджена пандемією коронавірусу. Мандрівникам з Великобританії тепер буде проблематичніше залишатися на території Євросоюзу протягом тривалого періоду часу і також пересуватися з домашніми улюбленцями.

Висновок до розділу III

Виходячи з викладеного матеріалу дослідження, можна зробити висновок, що офіційно Великобританія вийшла з ЄС 2020 року, але хоч деякі питання були розв'язані під час другого етапу переговорів щодо Brexit, низку питань було перенесено на вирішення вже під час перехідного періоду.

Поштовхом до активного просування прогресу Brexit стало обрання нового прем'єр-міністра Великобританії Бориса Джонсона. За короткий термін дипломатичними зусиллями він зміг укласти нову угоду про вихід Сполученого Королівства, де було додано вирішення проблеми кордону з Республікою Ірландія. Згідно з новою угодою, вона залишалася під частковою юрисдикцією ЄС. Зусилля опозиції не дали прийняти цю угоду під час першого голосування і тому, змінивши тактику після чергового відтермінування Brexit, було проведено перевибори, і Сполучене Королівство все ж вийшло з Європейського Союзу.

Аналізуючи торгову угоду, яка формувала основу «нових» відносин між сторонами, ми можемо прослідкувати, що в загальному Великобританія все ж досягла певної незалежності в юридичній сфері та знизила ризик росту цін на товари. Проте є і негативні сторони. Наприклад, ускладнилися процеси надання послуг через скасування автоматичної кваліфікації деяких професій, Північна Ірландія частково залишалася залежною від правил ЄС, а питання вилову риби перенесено на майбутнє.

Узагальнюючи вищесказане, можемо зробити висновок, що процес другого етапу переговорів щодо виходу Сполученого Королівства з Європейського Союзу був затяжним і на нього впливали безліч факторів. Проте все ж сторони змогли дійти компромісу та зберегти стабільні відносини.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження процесу другого етапу Brexit було зроблено ряд висновків:

- 1) Розглянуто питання, що залишилися невирішеними після першого раунду переговорів щодо Brexit. Ними виявилися питання рибальства в територіальних водах Великобританії, юрисдикція європейських структур, подальша торгівля та фінансова співпраця Великобританії з ЄС, а також питання кордону з Ірландією та Іспанією.
- 2) Прослідковано підготовку позицій щодо другого етапу Brexit. Позиції Сполученого королівства базувалися на «Білій книзі», що була видана 2018 року. Основними пунктами якої були 1) «Розвиток економічних відносин з ЄС, які максимально збільшать майбутнє процвітання, усунуть порушення торговельних відносин між обома сторонами, збережуть робочі місця для громадян та водночас дозволять використовувати можливість вільної торгівлі з усіма країнами світу; 2) Призупинення вільного пересування шляхом введення нової імміграційної системи, підтримка сільського господарства та рибальства в країні; 3) Уникнення утворення жорсткого кордону з Ірландією, охорона територіальної цілісності Великобританії; 4) Вихід з інституцій ЄС та повернення національного суверенітету Сполученого Королівства; 5) Просування таких загальних принципів як відкритість та свобода у світі. Європейський Союз дотримувався ж тієї думки, що переговори на другому етапі можуть прогресувати лише за умови виконання усіх зобов'язань, взятих на себе Британією ще на першому етапі переговорів та за умови, що їх поважають та впроваджують юридично. Що стосується переходу, то Рада ЄС відзначила, що приймає пропозицію Сполученого Королівства про перехідний період на термін близько двох років, під час якого Великобританія, як третя країна, більше не братиме участі в виборах членів інституцій ЄС, а також в прийнятті рішень Європейського Союзу. Також

вказано, що Великобританія залишатиметься під юрисдикцією Європейського суду і вимагатиме дозволу на пересування протягом будь-якого перехідного періоду. Підкреслено, що «оскільки Великобританія і надалі братиме участь у митному союзі та єдиному ринку під час перехідного періоду, їй доведеться продовжувати дотримуватися торгової політики ЄС».

- 3) Окреслено причини урядової кризи в Великобританії та відставки прем'єр-міністра Терези Мей. Причиною, що підштовхнула Терезу Мей до прийняття такого рішення, стала неможливість провести через парламент угоду з ЄС про умови Brexit. Прем'єр-міністр зіткнулася з жорсткою протидією власного кабінету міністрів своїм останнім пропозиціям по Brexit, наприклад, «Планом Чекерс», зробленим з метою домогтися прийняття угоди депутатами. Кризу викликали депутати, що провалювали голосування через небажання виходу Великобританії з Європейського Союзу з не вигідними для країни умов.
- 4) Зроблено припущення, що на процес Brexit впливали й відносини Швейцарії та Євросоюзу. Велика Британія пильно спостерігала за процесом переговорів Швейцарської Конфедерації та ЄС у сфері фінансів, адже її уряд вважав, що ЄС цілком реально може використовувати еквівалентність як об'єкт маніпуляції в переговорах щодо виходу. Прем'єр-міністр Великої Британії Тереза Мей запропонувала ініціативу вирішення цієї проблеми і мала на меті створити режим співпраці з ЄС під назвою «еквівалентність плюс», що дозволив би біржам функціонувати в нормальному режимі протягом двох років після Brexit. Але в уряді цю ініціативу не підтримали і відклали її прийняття на невідомий термін. На думку експертів, що досліджували питання того, чи може Європейська комісія використовувати маніпуляцію принципом еквівалентності в переговорах, ЄС все ж навряд чи захоче повторити досвід Швейцарії, адже фондовий ринок Великобританії не тільки вдвічі більший за швейцарський, а й від нього залежить частина торгової інфраструктури Європи, але навіть зважаючи на це, є ризики про тимчасове рішення стосовно еквівалентності фондових ринків.

- 5) Описано роль Іспанії та Гібралтару в переговорах щодо Brexit. Іспанським фактором в переговорах щодо виходу Сполученого Королівства з ЄС була вимога Мадриду про внесення в положення Brexit принципу, де майбутні торгові договори, що буде укладати Лондон, не будуть стосуватися Гібралтару, якщо на це не буде попередньої домовленості Іспанії та Великобританії. Якби угоди не було досягнуто, це могло б порушити запланований перехідний період терміном у 21 місяць.
- 6) Описано проблему вирішення суперечки стосовно кордонів між Північною Ірландією, що є частиною Королівства, та Республікою Ірландії. Досліджено шляхи вирішення проблеми, що знайшли відображення в тексті «нової угоди» Бориса Джонсона, ключовими засадами якої було те, що Північна Ірландія частково залишається під юрисдикцією ЄС та підсилювалася роль Асамблеї Північної Ірландії.
- 7) Доведено, що під час переговорів про юрисдикцію Суду ЄС, Європейський Союз прагнув якомога довше залишати Великобританію у правовому полі ЄС. Це можливо побачити зі слів Мішеля Барньє, голови ЄС щодо Brexit, що наголошував, що угода про вихід не є звичайною угодою, а Європейський суд не є звичайним міжнародним судом. Суд повинен мати перевагу, щоб зберегти фундаментальні принципи, які Союз встановив у процесі європейської інтеграції. Сама угода про вихід має пряму дію, і приватні сторони можуть покладатися на її положення в судах для захисту своїх прав без будь-якого втручання держави. Це також угода, положення якої органічно пов'язані з законодавством ЄС, оскільки йдеться про вилучення однієї з держав-членів з цього закону.
- 8) Прослідковано процес виходу Великобританії з ЄС за прем'єрства Б. Джонсона. Описана «нова тактика», яка дозволила йому затвердити угоду про вихід Сполученого Королівства з Євросоюзу. Спершу Джонсон оголосив «Пророгацію» - перерву в роботі парламенту. Зробив він це, щоб обмежити можливості Парламенту Великобританії та відкрити шлях до жорсткого виходу з

ЄС, адже він був прихильником цього. Проте перед перервою парламентарі все ж встигли прийняти закон, що забороняв вихід Великобританії з Євросоюзу без угоди. Тоді після узгодження нового тексту угоди та провалу першого голосування було прийнято рішення про проведення позачергових виборів, де більшість отримала партія прем'єр-міністра, що дало змогу успішно ратифікувати договір про вихід Великобританії з Європейського Союзу.

- 9) Проведено аналіз торгової угоди, що набула чинності о 23:00 31 грудня 2020 року. Виділено ключові сфери відносин, що зазнали змін. Ними виявилися освіта, свобода переміщення громадян, сфера безпеки, торгівля, вилов риби та визнання робочих кваліфікацій. В загальному, Великобританія домоглася свободи дій в більшості питань, проте деякі пункти залишилися невирішеними, а в деяких ЄС залишив своє право на домінацію власних законів.
- 10) Прослідковано процес позачергових парламентських виборів у Великобританії. Проаналізовано передвиборчу кампанію партії лейбористів, консерваторів та інших партій, що брали участь у виборах. Окреслено ризики та перешкоди з якими могла зіткнутися Велика Британія в разі перемоги тієї чи іншої партії. В разі перемоги лейбористів, Brexit міг би кардинально змінитися, адже вони прагнули або зробити його «м'якшим», тобто домовитися про більше поступок або взагалі провести повторний референдум щодо виходу Великобританії з ЄС. Перемога консерваторів же виведе процес Brexit з «паралічу», який тривав два роки під час прем'єрства Терези Мей. Підкреслено, що на виборах окрім великих партій немалу роль грали й менші партії, що за період переговорів щодо виходу набирали все більше і більше політичної сили.
- 11) Зроблено аналіз переговорів щодо свободи переміщення громадян після Brexit. Описано нюанси, які обговорювалися лише на другому етапі перемовин щодо Brexit. Виявлено питання, що ускладнювали хід переговорів. Першою проблемою було те, що Європейський Союз наполягав на тому, щоб правила свободи переміщення громадян діяли до закінчення перехідного періоду,

водночас Сполучене Королівство наполягало на припиненні вільного пересування з моменту виходу країни з ЄС. Другою ж проблемою були права громадян ЄС/Великобританії, що мігрують та їхніх сімей. Обґрунтовано позиції Європейського Союзу та Великобританії та описано висновки переговорів щодо свободи переміщення громадян, які знайшли своє відображення в угоді про вихід Сполученого Королівства з Європейського Союзу та породили політичну кризу всередині Британії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Література

- 1) Ананьева Е.В. Дебаты в британском парламенте по Соглашению с ЕС.Е.В. Ананьева // Аналитические записки Института Европы РАН. 2018. № 52
- 2) Рудько С. О. "«Чекерс-план» і криза британського уряду в контексті Brexit". Україна та цінності Європи: культура, політика, освіта. Матеріали міжнародної наукової конференції. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2020. С.16-18
- 3) Рудько С.О. Питання Ірландського кордону на першому етапі Brexit, Політичне життя. Вінниця. 2018. №.2. С.140-145.
- 4) Рудько С.О. Проблеми відносин Великої Британії та Європейського Союзу під час Brexit / С.О.Рудько // Наукові праці. Серія Політологія. – Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. П.Могили. – 2017. – Вип. 297. – Т.309. – С.54-59.
- 5) Трофимова О. Отношения Швейцарии и ЕС: интеграция без вступления. Международная жизнь. 2018. № 11. С. 138-154.

Інтернет-ресурси

- 6) Выборы в Британии: убедительная победа партии Бориса Джонсона. BBC. 2019. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-50765298>
- 7) Європарламент проголосував за початок другої фази переговорів щодо Brexit. Український тиждень. 2017. URL: <https://tyzhden.ua/News/205809>
- 8) Ірландський «бек-стоп» як камінь спотикання на шляху виходу Британії з ЄС. Радіо Свобода. 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30198841.html>
- 9) Не лише острівна Британія: як Brexit вплинув на кордони в Європі. Європейська правда. 2021. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/02/9/7119548/>

- 10) Переговори після Brexit: у Брюсселі й Лондоні кажуть про серйозні розбіжності. DW. 2020. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8-%D0%BF%D1%96%D1%81%D0%BB%D1%8F-brexit-%D1%83-%D0%B1%D1%80%D1%8E%D1%81%D1%81%D0%B5%D0%BB%D1%96-%D0%B9-%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%96-%D0%BA%D0%B0%D0%B6%D1%83%D1%82%D1%8C-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B9%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D1%96-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B1%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96/a-52652610>
- 11) Почему Борис Джонсон просит одновременно дать отсрочку брексита и не давать ее. BBC. 2019. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-50047607>
- 12) Три роки страждань під знаком Brexit: Тереза Мей здалася і подала у відставку. DW. 2019. URL: <https://www.dw.com/uk/%D1%82%D1%80%D0%B8-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%8C-%D0%BF%D1%96%D0%B4-%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BC-brexit-%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B0-%D0%BC%D0%B5%D0%B9-%D0%B7%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%8F-%D1%96-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D0%B0-%D1%83-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D1%83/a-48859979>

- 13) Applying for healthcare cover abroad (GHIC and EHIC). NHS. 2020. URL: <https://www.nhs.uk/using-the-nhs/healthcare-abroad/apply-for-a-free-uk-global-health-insurance-card-ghic/>
- 14) Boris Johnson Becomes U.K. Prime Minister, Replacing Theresa May. The New York Times. 2019. URL: <https://www.nytimes.com/2019/07/24/world/europe/britain-johnson-may-prime-minister.html>
- 15) Boris Johnson resigns as Foreign Secretary. BBC. 2018. URL: <https://www.bbc.com/news/av/uk-politics-44771278>
- 16) Brexit : l'Espagne inflige deux camouflets à Londres. Le Monde. 2017. URL: https://www.lemonde.fr/referendum-sur-le-brexit/article/2017/04/03/brexit-l-espagne-inflige-deux-camouflets-a-londres_5104823_4872498.html
- 17) Brexit and the Irish border issue : from May's deal to Johnson's deal. OpenEdition Journals. 2020. URL: <https://journals.openedition.org/osb/4823#tocto1n4>
- 18) Brexit Britain's ECJ Problem: Enforcement of Rights Guarantees in the Withdrawal Agreement. European Futures. 2018. URL: <https://www.europeanfutures.ed.ac.uk/brexit-britains-ecj-problem-enforcement-of-rights-guarantees-in-the-withdrawal-agreement/>
- 19) Brexit Chequers plan will need to be 'reworked', says Donald Tusk. Financial times. 2018. URL: <https://www.ft.com/content/c1574316-bc0f-11e8-94b2-17176fbf93f5>
- 20) Brexit deal agreed as EU leaders endorse Boris Johnson's plan. CNN. 2019. URL: <https://edition.cnn.com/uk/live-news/brexit-eu-summit-oct-17-dle-intl-gbr/index.html>
- 21) Brexit deal will not automatically apply to Gibraltar – EU guidelines. Financial Times. 2017. URL: <https://www.ft.com/content/98f1cedc-1582-378e-8b54-b635997fed7f>

- 22) Brexit Negotiations, Phase 2: Transition, Trade, and Trouble Ahead. Covington. 2018. URL: <https://www.globalpolicywatch.com/2018/01/brexit-negotiations-phase-2-transition-trade-and-trouble-ahead/>
- 23) Brexit, Erasmus+ and Turing FAQs. UCL. 2020. URL: <https://www.ucl.ac.uk/students/go-abroad/study-abroad-and-erasmus/erasmus-ucl/brexit-erasmus-and-turing-faqs>
- 24) Brexit: champagne, parmesan, prosecco and feta could soon be at the centre of negotiations. The Conversation. 2018. URL: <https://theconversation.com/brexit-champagne-parmesan-prosecco-and-feta-could-soon-be-at-the-centre-of-negotiations-100357>
- 25) Brexit: EU and UK publish trade agreement. DW. 2020. URL: <https://www.dw.com/en/brexit-eu-and-uk-publish-trade-agreement/a-56062356>
- 26) Brexit: EU to make UK sign guarantee it won't slash environmental regulations on leaving. Independent. 2018. URL: <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/brexit-latest-updates-eu-uk-environment-guarantee-regulations-leaving-edited-a8298136.html>
- 27) Brexit: What are the backstop options? BBC. 2019. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-politics-44615404>
- 28) Brexit: What are the key points of the deal? BBC. 2020. URL: <https://www.bbc.com/news/explainers-55180293>
- 29) Brexit: What does the government White Paper reveal? BBC. 2018. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-44807561>
- 30) Brexit: Why is everyone talking about fishing? BBC. 2018. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-scotland-politics-46372153>
- 31) Brexit: Why is there a row over fishing rights? BBC. 2021. URL: <https://www.bbc.com/news/46401558>
- 32) Britain must include Gibraltar in post-Brexit negotiations, report says. Gibraltar Chronicle. 2016. URL:

<https://web.archive.org/web/20160420084614/http://chronicle.gi/2016/03/britain-must-include-gibraltar-in-post-brexit-negotiations-report-says/>

- 33) Brussels seeks to tie UK to European human rights court after Brexit. The Guardian. 2018. URL: <https://www.theguardian.com/law/2018/jun/18/brussels-seeks-to-tie-uk-to-european-human-rights-court-after-brexit>
- 34) BSI issues Brexit myth buster on standards. British Marine. 2018. URL: <https://britishmarine.co.uk/News/2018/July/BSI-issues-Brexit-myth-buster-on-standards>
- 35) Chief Minister's Statement to Parliament On The New Year's Eve Framework Agreement. HM Government of Gibraltar. 2021. URL: <https://www.gibraltar.gov.gi/press-releases/chief-ministers-statement-to-parliament-on-the-new-years-eve-framework-agreement-612021-6604>
- 36) Commons 'meaningful vote' on Brexit. UK Parliament. 2018. URL: <https://www.parliament.uk/business/news/2018/december/the-meaningful-vote/>
- 37) Dispute resolution and enforcement after Brexit. House of Lords. 2019. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/ld201719/ldselect/ldeucom/130/130.pdf>
- 38) Dominic Raab resigns: Brexit secretary quits Theresa May's government in protest over deal. Independent. URL: <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/dominic-raab-resigns-brexit-deal-theresa-may-cabinet-quits-draft-agreement-eu-a8634581.html>
- 39) Draft Agreement on the withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community. European Commission. 2018. URL: https://ec.europa.eu/info/publications/draft-agreement-withdrawal-united-kingdom-great-britain-and-northern-ireland-european-union-and-european-atomic-energy-community-agreed-negotiators-level-14-november-2018_en
- 40) Effect of Brexit on Gibraltar. Wikipedia. 2018. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Effect_of_Brexit_on_Gibraltar

- 41) Erasmus+: UK participation post-Brexit. UK Parliament. 2020. URL: <https://lordslibrary.parliament.uk/erasmus-uk-participation-post-brexit/>
- 42) EU leaders agree Brexit talks can move on to phase two. The Guardian. 2017. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2017/dec/15/brexit-talks-eu-next-phase-brussels-theresa-may>
- 43) EU leaders give Theresa May a Brexit delay until October 31. Euronews. URL: <https://www.euronews.com/2019/04/10/eu-summit-brexit-showdown-as-may-seeks-article-50-delay>
- 44) EU: Europol holding on to UK data post-Brexit. Statewatch. 2021. URL: <https://www.statewatch.org/news/2021/april/eu-europol-holding-on-to-uk-data-post-brexit/>
- 45) European arrest warrant. European Commission. 2004. URL: https://ec.europa.eu/info/law/cross-border-cases/judicial-cooperation/types-judicial-cooperation/european-arrest-warrant_en
- 46) EU-Swiss share trading row: What does it mean? BBC. 2019. URL: <https://www.bbc.com/news/business-48833680>
- 47) EU-Swiss trading dispute has Brexit implications, says Swiss stock exchange boss. CNBC. 2019. URL: <https://www.cnbc.com/2019/09/09/eu-swiss-trading-dispute-could-repeat-for-brexit-britain-says-stock-exchange-boss.html>
- 48) Everything you need to know about the UK general election on December 12. CNN. URL: <https://edition.cnn.com/2019/10/30/uk/uk-election-explainer-gbr-intl/index.html>
- 49) 'Fantastic moment': Boris Johnson signs Brexit withdrawal deal. The Guardian. 2020. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2020/jan/24/sombre-eu-leaders-sign-brexit-withdrawal-agreement>
- 50) General Affairs Council (Art. 50), 29 January 2018. European Council of the European Union. 2018. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/gac-art50/2018/01/29/#>

- 51) Gibraltar 'planning for a hard Brexit', Tipping tells Brussels. Gibraltar Chronicle. 2017. URL: <https://web.archive.org/web/20170510112945/http://chronicle.gi/2017/05/gibraltar-planning-for-a-hard-brexit-tipping-tells-brussels/>
- 52) Gibraltar suggests it wants to stay in EU in the event of Brexit. The Daily Telegraph. 2015. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/gibraltar/11534580/Gibraltar-suggests-it-wants-to-stay-in-EU-in-the-event-of-Brexit.html>
- 53) Guidance on importing and exporting live animals or animal products. GOV.UK. 2020. URL: <https://www.gov.uk/government/collections/guidance-on-importing-and-exporting-live-animals-or-animal-products>
- 54) How is Boris Johnson's Brexit deal different from Theresa May's? The Guardian. 2019. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2019/oct/17/how-is-boris-johnson-brexit-deal-different-from-theresa-may>
- 55) How might Brexit affect human rights in the UK? UK Parliament. 2019. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/how-might-brexit-affect-human-rights-in-the-uk/>
- 56) How the battle over fishing rights could scupper Theresa May's Brexit deal. Insider. 2018. URL: <https://www.businessinsider.com/how-the-battle-over-fishing-rights-could-scupper-theresa-mays-brexit-deal-2018-11>
- 57) Human Rights Act is not safe after Brexit. UK Parliament. 2019. URL: <https://www.parliament.uk/business/lords/media-centre/house-of-lords-media-notices/2019/january-2019/human-rights-act-is-not-safe-after-brexit/>
- 58) Leo Varadkar warns Britain may have to accept 'fish for finance' compromise in EU trade talks. Evening Standard. 2020. URL: <https://www.standard.co.uk/news/politics/leo-varadkar-fish-for-finance-compromise-eu-talks-brexit-a4345471.html>

- 59) London retains global finance throne amid Brexit chaos. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/article/uk-britain-eu-finance-analysis-idUSKBN1WU0I8>
- 60) Northern Ireland Protocol. Wikipedia. 2020. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Northern_Ireland_Protocol
- 61) On Thin Ice: the Role of the Court of Justice under the Withdrawal Agreement. Verfassungsblog. 2018. URL: <https://verfassungsblog.de/on-thin-ice-the-role-of-the-court-of-justice-under-the-withdrawal-agreement/>
- 62) Pivotal vote on 29 March: the Brexit day that wasn't. Euractiv.2019. URL: <https://www.euractiv.com/section/uk-europe/news/pivotal-vote-on-29-march-the-brexit-day-that-wasnt/>
- 63) PM speech on our future economic partnership with the European Union. Gov.UK. 2018. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-speech-on-our-future-economic-partnership-with-the-european-union>
- 64) Prime Minister's letter to President Tusk: 20 March 2019. GOV.UK. 2019. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/prime-ministers-letter-to-president-tusk-20-march-2019>
- 65) Red wall (British politics). Wikipedia. 2019. URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Red_wall_\(British_politics\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Red_wall_(British_politics))
- 66) Safeguarding the position of EU citizens in the UK and UK nationals in the EU. Gov.UK. 2018. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/safeguarding-the-position-of-eu-citizens-in-the-uk-and-uk-nationals-in-the-eu>
- 67) Spain hopes for Brexit deal on Gibraltar before October: foreign minister. Reuters. 2018. URL: <https://www.reuters.com/article/us-britain-eu-gibraltar/spain-hopes-for-brexit-deal-on-gibraltar-before-october-foreign-minister-idUSKCN1HB2U7>
- 68) Spanish PM threatens Brexit 'veto' over Gibraltar. Politico. 2018. URL: <https://www.politico.eu/article/spanish-pm-pedro-sanchez-threatens-brexit-veto-over-gibraltar-uk-spain/>

- 69) Special European Council (Art.50), 10 April 2019. European Council of the European Union. 2019. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2019/04/10/>
- 70) Speech by Michel Barnier at the 28th Congress of the International Federation for European Law (FIDE). European Commission. 2018. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_18_3962
- 71) Status of Gibraltar. Wikipedia. 2013. URL: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Status_of_Gibraltar&action=history
- 72) The EU will refuse a post-Brexit trade deal unless European fishing boats are allowed to access British waters, Insider. 2020. URL: <https://www.businessinsider.com/barnier-no-brexit-trade-deal-without-access-to-uk-fishing-waters-2020-2>
- 73) The EU-UK Withdrawal Agreement. European Commission. 2018. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/relations-non-eu-countries/relations-united-kingdom/eu-uk-withdrawal-agreement_en
- 74) The EU-UK Withdrawal Agreement. European Commission. 2019. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/relations-non-eu-countries/relations-united-kingdom/eu-uk-withdrawal-agreement_en
- 75) The Future of UK–EU Security Cooperation. Rusi. 2021. URL: <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/future-uk-eu-security-cooperation>
- 76) Theresa May calls off MPs' vote on her Brexit deal. BBC.2018. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-46509288>
- 77) Theresa May demands respect from EU over Brexit as pound falls. The Guardian. 2018. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2018/sep/21/theresa-may-demands-respect-from-eu-in-brexit-negotiations>

- 78) Theresa May's Brexit deal: Chequers plan. Institute for government. 2018. URL: <https://www.instituteforgovernment.org.uk/explainers/theresa-may-brexit-chequers-plan>
- 79) Tories at war over Boris Johnson 'suicide vest' jibe at May over her Chequers Brexit plan. Independent. 2018. URL: <https://www.independent.co.uk/news/boris-johnson-disgusting-criticism-theresa-may-conservative-row-chequers-plan-suicide-vest-a8529621.html>
- 80) Travel after Brexit: How will it affect my holidays to the EU? BBC. 2020. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-46627083>
- 81) Turing Scheme: What is the Erasmus replacement? BBC. 2020. URL: <https://www.bbc.com/news/education-47293927>
- 82) U.K. Government Announces Plans to Suspend Parliament Before Brexit. Here's What That Means. Time. 2019. URL: <https://time.com/5663212/boris-johnson-suspend-parliament/>
- 83) U.K.'s Theresa May Resigns Acknowledging Failure To Deliver Brexit. NPR. 2019. URL: <https://www.npr.org/2019/05/24/726784463/british-prime-minister-theresa-may-acknowledges-defeat-announces-resignation>
- 84) UK Human Rights Act is at risk of repeal – here's why it should be protected. The Conversation. URL: <https://theconversation.com/uk-human-rights-act-is-at-risk-of-repeal-heres-why-it-should-be-protected-111368>
- 85) UK must stick to EU 'level playing field' to get Brexit trade deal, says Barnier. Euractiv. 2019. URL: <https://www.euractiv.com/section/uk-europe/news/uk-must-stick-to-eu-level-playing-field-to-get-brexit-trade-deal-says-barnier/>
- 86) UK Parliament gives Boris Johnson his third defeat in 2 days. Vox. 2019. URL: <https://www.vox.com/2019/9/4/20849436/brexit-news-parliament-no-deal-boris-johnson-elections>

- 87) UK won't negotiate away Gibraltar sovereignty, May tells Tusk. The Guardian. 2017. URL: <https://www.theguardian.com/world/2017/apr/06/gibraltar-sovereignty-not-up-for-negotiation-theresa-may-tells-donald-tusk>
- 88) UK, Spain reach Brexit deal over Gibraltar: Spanish PM. Digital Journal. 2018. URL: <http://www.digitaljournal.com/news/world/uk-spain-reach-brexit-deal-over-gibraltar-spanish-pm/article/534934>
- 89) UK-EU Future Relationship White paper. GOV.UK. 2018. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/the-future-relationship-between-the-united-kingdom-and-the-european-union>
- 90) What Happened in Today's Brexit Vote. The New York Times. 2019. URL: <https://www.nytimes.com/2019/10/19/world/europe/brexit-vote-parliament.html>
- 91) What is passporting? Definition and meaning. Market Business News. 2018. URL: <https://marketbusinessnews.com/financial-glossary/passporting-definition-meaning/>
- 92) What's in the Brexit white paper? The Guardian. 2018. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2018/jul/12/whats-in-the-brexit-white-paper>
- 93) When Cives Europae became bargaining chips: free movement of persons in the Brexit negotiations. Springer Link. 2018. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-018-0507-6>
- 94) Why Swiss struggles donot bode well for UK after Brexit. SkyNews. 2018. URL: <https://news.sky.com/story/why-the-clock-is-ticking-for-swiss-in-eu-treaty-talks-11565976>

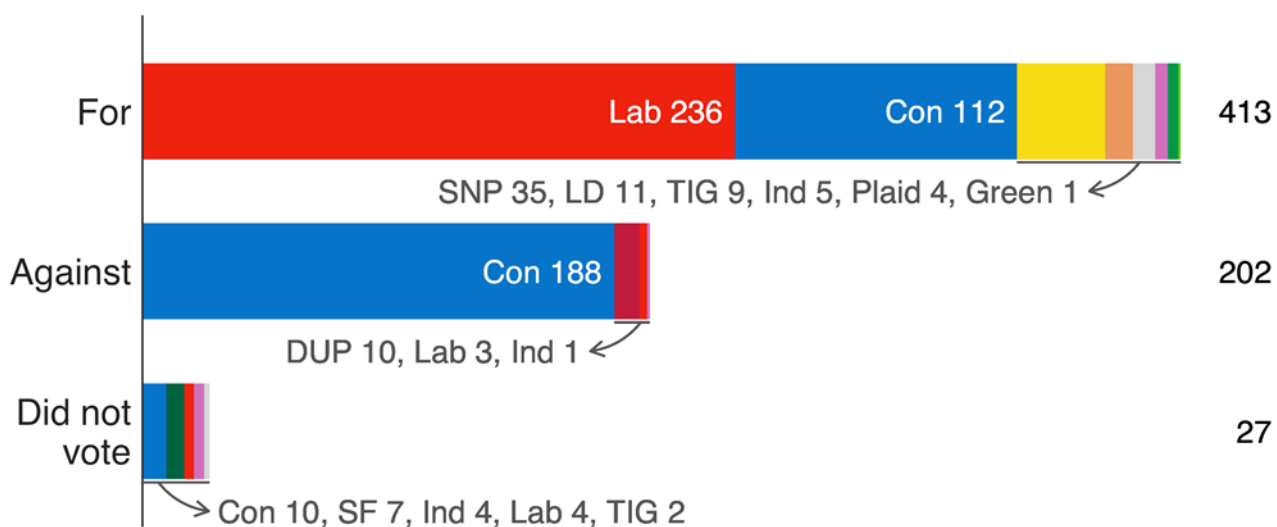
ДОДАТКИ

Додаток А

Динаміка голосів парламентарів Великобританії щодо продовження статті 50
(по партіям)

Majority of Tory MPs voted against Brexit delay

How MPs voted on motion to extend Article 50

Totals include one MP voting in both For and Against lobbies

Source: Commons votes Services. Excludes 'tellers', the Speaker and deputies

BBC

Theresa May calls off MPs' vote on her Brexit deal. URL:

Додаток Б

Таблиця продуктів, що мають особливий статус в Європейському Союзі та їх експорт у Великобританію.

Country of origin	Product	Value of exports to the UK
France	Champagne	420.4
	Bordeaux wines	205.5
	Cognac	89.3
	Burgundy wines	80.2
	Rhine valley wines	65.6
Greece	Feta cheese	56.1
Ireland	Irish cheddar	266.0
Spain	Rioja wines	101.2
	Cured meat products	79.2
Italy	Prosecco wines	345.6

Brexit: champagne, parmesan, prosecco and feta could soon be at the centre of negotiations. URL:

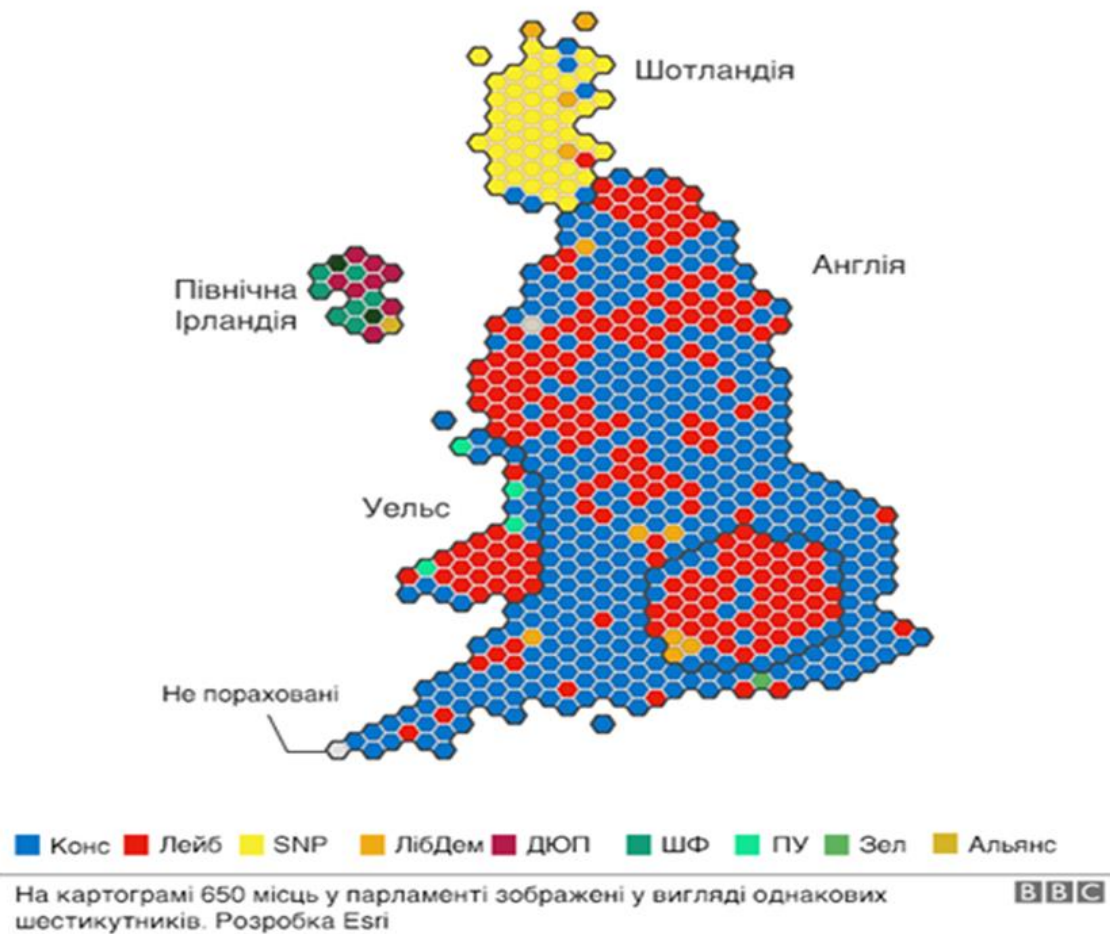
Додаток В

Результати позачергових виборів у Парламент Великобританії 2019 року

Вибори у Британії 2019

Результати за округами

Кількість місць з 650: 649

Вибори в Британії: партія Джонсона впевнено перемогла й пообіцяла швидкий брекзит. URL: